

Міністерство освіти та науки України
Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола

Циклова комісія мовно-літературних
дисциплін

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

Навчальні довідники на книговидавничому ринку України

Виконала
студентка
групи В-41
відділення комп'ютерних та
видавничих технологій
Середа Галина Володимирівна
Науковий керівник:
кандидат наук із соціальних
комунікацій
Решетуха Тетяна Василівна

Оцінка _____

Середа Г. В. Навчальні довідники на книговидавничому ринку України.

Дипломна робота на здобуття кваліфікації молодшого спеціаліста зі спеціальності «Журналістика». Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола. Тернопіль, 2021.

Дипломна робота присвячена дослідженню навчальних довідників на книговидавничому ринку України. Окреслено поняття «довідкове видання», «енциклопедія», «словник», «навчальний довідник» та їх типологічна характеристика.

У роботі проаналізовано видавництва, які спеціалізуються на навчальних довідниках за ознаками. Здійснено типологічний аналіз навчальних довідників та визначено їх місце у репертуарі навчальних видань зазначених видавництв.

Зроблено редакторський аналіз та порівняльну характеристику обраних навчальних довідників.

Ключові слова: довідники, навчальні довідники, довідкова література, видавництво, довідкове видання.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 Навчальні довідники: загальна характеристика та типологічні особливості.....	8
1.1 Довідкові видання: загальна характеристика	8
1.2 Типологічна характеристика довідкових видань	10
1.3 Особливості навчальних довідників	19
РОЗДІЛ 2 Навчальні довідники на книговидавничому ринку України	22
2.1 Загальна характеристика видавництв, які випускають навчальні довідники	22
2.2 Типологічний аналіз навчальних довідників	31
2.3 Художнє та технічне оформлення навчальних довідників.....	42
РОЗДІЛ 3 Редакторський аналіз навчальних довідників	46
3.1 Редакторський аналіз навчального довідника «Українська мова школяра і студента», автор О.А. Росінська	46
3.2 Редакторський аналіз навчального довідника «Географія старшокласника та абітурієнта», автори А.П. Голіков та Л.І. Зеленська.....	49
3.3 Редакторський аналіз «Довідника з біології», автори Т. Л. Богданова, О. В. Брайон, О.В. Данилова, О. В. Денисьєвський, З.Ф. Ключко, Г. К. Кравець, С. С. Малюта, В.А. Труханов, В. О. Цибенко	53
3.4 Порівняльна характеристика навчальних довідників: «Українська мова школяра і студента», автор О. А. Росінська; «Географія старшокласника та абітурієнта», автори А. П. Голіков та Л. І. Зеленська; «Довідник з біології», автори Т. Л. Богданова, О. В. Брайон, О. В. Данилова, О. В. Денисьєвський, З. Ф. Ключко, Г. К. Кравець, С. С. Малюта, В. А. Труханов, В. О. Цибенко	56
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми. Навчальні довідники виконують значущу роль у навчальному процесі, а також є одними з головних механізмів передачі знань. Вони спрямовані не лише на надання належного рівня знань, умінь та навичок, але також сприяють формуванню рівня освіти та соціального досвіду.

Довідники використовуються у всіх сферах людської діяльності: науці, виробництві, навчальному процесі, побуті. На полицях книжкових магазинів можна знайти довідник на будь яку тему, від медицини до довідника молодого батька. Та найбільшою популярністю користуються навчальні довідники, тому що вони значно полегшують засвоєння матеріалу, допомагають підготуватися до іспитів, заповнити прогалини у вивченні матеріалу.

Найважливішою вимогою навчального довідника є найбільш чітка та найповніша розробка його концепцій, яка повинна враховувати потреби конкретних читачів та конкретні цілі видання. Навчальний довідник повинен відповідати конкретному типу інформаційного запиту. Стиль і мова викладу навчальних довідників проявляється в здатності показати чималий фактичний матеріал в зрозумілій і стислій формі. Зміст навчальних довідників виявляє своє віддзеркалення саме в стилі і мові викладу.

Довідники несуть у собі різні корисну інформацію, яка допомагає у навчанні студентів, учнів тощо. Вони допомагають підвищити свою обізнаність у будь якій сфері людської діяльності, допоможуть виробити стійкий інтерес до читання, глибше вивчити тему, зрозуміти прочитане. Їх великим плюсом є те, що весь матеріал є однаково важливим і він не перевантажений непотрібною інформацією, як це часто буває із іншими видами видань. Тобто, вони ідеально підходять для навчання і саморозвитку.

Навчальні довідники характеризуються доступністю інформації. Вони викликають належні асоціації, не лише звертаючись до логіки, але також звертаючись до емоційного аспекту сприйняття та встановлюючи особливу систему мислення. Вимога до навчальних довідників, яка дійсно є найважливішою це нормативність.

На книговидавничому ринку України популярність навчальних довідників зростає, адже при отриманні певної освіти кожен студент, учень, абітурієнт хоче бути повністю обізнаним у конкретному предметі, а довідник надає читачам необхідну інформацію, читачі отримують відповіді, на поставлені питання звертаючись до певної частини видання.

Метою курсової роботи є аналіз місця навчальних довідників на книговидавничому ринку України.

Для реалізації мети потрібно вирішити такі **завдання**:

- ✓ здійснити загальну характеристику довідкових видань;
- ✓ подати типологічну характеристику довідкових видань;
- ✓ охарактеризувати особливості навчальних довідників;
- ✓ виконати загальну характеристику видавництв, які випускають навчальні довідники;
- ✓ здійснити типологічний аналіз навчальних довідників;
- ✓ охарактеризувати художнє та технічне оформлення навчальних довідників;
- ✓ здійснити редакторський аналіз навчальних довідників «Українська мова школяра і студента», автор О.А. Росінська; «Географія старшокласника та абітурієнта», автори А. П. Голіков та Л. І. Зеленська; «Довідника з біології», автори Т. Л. Богданова, О. В. Брайон, О. В. Данилова, О. В. Денисьєвський, З. Ф. Ключко, Г. К. Кравець, С. С. Малюта, В. А. Труханов, В. О. Цибенко;
- ✓ зробити порівняльну характеристику навчальних довідників: «Українська мова школяра і студента», автор О.А. Росінська; «Географія старшокласника та абітурієнта», автори А. П. Голіков та Л. І. Зеленська; «Довідник з біології», автори Т.Л. Богданова, О.В. Брайон, О.В. Данилова, О.В. Денисьєвський, З.Ф. Ключко, Г.К. Кравець, С.С. Малюта, В.А. Труханов, В.О. Цибенко.

Об'єктом дипломної роботи є навчальні довідники «Українська мова школяра і студента», автор О.А. Росінська; «Географія старшокласника та абітурієнта», автори А. П. Голіков та Л. І. Зеленська; «Довідник з

біології», автори Т.Л. Богданова, О.В. Брайон, О.В. Данилова, О.В. Денисьєвський, З.Ф. Ключко, Г.К. Кравець, С.С. Малюта, В.А. Труханов, В.О. Цибенко.

Предметом дипломної роботи є особливості редакторської підготовки навчальних довідників «Українська мова школяра і студента», автор О.А. Росінська; навчального довідника «Географія старшокласника та абітурієнта», автори А. П. Голіков та Л. І. Зеленська та «Довідника з біології», автори Т. Л. Богданова, О. В. Брайон, О. В. Данилова, О. В. Денисьєвський, З. Ф. Ключко, Г. К. Кравець, С. С. Малюта, В. А. Труханов, В. О. Цибенко.

У дипломній роботі використано наступні **методи дослідження**:

- аналізу і синтезу теоретичного матеріалу, який полягає у вивченні понять «довідкове видання», «енциклопедія», «словник», «навчальний довідник» та їх типологічної характеристики;
- системний, який полягає в аналізі навчальних довідників та дослідження стану навчальних довідників на книговидавничому ринку України;
- порівняльний, який полягає у визначенні специфіки довідкової літератури у кожному із аналізованих видавництв;
- узагальнення матеріалу отриманого в процесі дослідження для здійснення підсумку про стан навчальних довідників на книговидавничому ринку України.

Наукова новизна аналізу полягає в тому, що вперше здійснено аналіз навчальних довідників на книговидавничому ринку України.

Теоретичне значення полягає в використанні різних підходів для аналізу навчальних довідників на книговидавничому ринку України. Результати дослідження є основою для теоретичних висновків та узагальнень у контексті вивчення редагування довідкової літератури, сприяють більш глибокому розумінню особливостей навчальних довідників.

Практичне значення роботи полягає в узагальненні знань про навчальні довідники та в можливості їх використання в навчальних цілях, при написанні наукових робіт тощо.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1 Навчальні довідники: загальна характеристика та типологічні особливості

1.1 Довідкові видання: загальна характеристика

Довідкова література завжди займала особливе місце в системі видань. Інформаційне суспільство, у якому ми живемо, характеризується стрімкою інтенсифікацією інформаційних потоків, відтак різні види довідкових видань також зазнають стрімкого розвитку.

Основне завдання довідкової літератури — надати читачам необхідну або цікаву інформацію найбільш стисло, ця література узагальнює знання, отримані завдяки науці та практиці. Їй притаманна необхідність впорядкування інформації, особливість мови та стилю, а також стислість виразів, лаконізм викладу, але не завдаючи шкоди фактам та матеріалам, а також максималізм відкритості для пошуку необхідної інформації. Все це вимагає використання спеціального способу відображення та оптимізації матеріалу, що відображається в особливій структурі довідкового видання, та активного використання елементів, орієнтованих на пошук.

Довідкові видання, мають дві найголовніші функції — акумулювати та зафіксувати сьогоденні знання у формі більш конкретних і коротких повідомлень, завдяки цьому вони постійно відбивали ступінь культури нації та суспільний світогляд.

Довідкова література володіє багатьма важливими функціями, у зв'язку з цим до довідкових видань висувають особливі вимоги, яким має відповідати якісне видання. Н. Сікорський характеризує довідкові видання за такими основними ознаками:

«Цілісність фактичного матеріалу. Немає сумнівів, що фактичний матеріал є основним елементом будь-якого довідкового видання та основою змісту роботи. Опора на фактичний матеріал забезпечує надійність та чіткість пропонованої інформації, найважливішою вимогою до фактичних матеріалів є достовірність фактичних даних»[43, с. 120].

«Наукове та практичне значення. Тема довідкового матеріалу може бути різною, але вона повинна мати наукове та практичне значення, однотипні матеріали з попередньої версії не можна використовувати повторно, а попередній матеріал слід відтворювати або розглядати з іншої точки зору. Багатогранний розгляд та опис матеріалу виражає його практичне значення, науково-практичне значення є важливим аспектом написання довідника, що забезпечує його цінність» [43, с. 127].

«Зручність пошуку інформації. Довідкові видання призначені для вибіркового читання, тому в довідковій літературі дуже важлива зручна система пошуку матеріалу, який потрібен читачеві. Завдяки правильній логіці тексту та поліграфічній організації, процес пошуку може бути значно спрощений» [6, с. 54]. Довідкова література вимагає візуального комфорту, який в першу чергу створюється чітким розподілом тексту на структурні компоненти.

«Кількість словників або довідкових статей. Залежно від кількості матеріалу та ступеня його розкриття, кількість словникових статей може коливатися від кількох слів до кількох сторінок, однак кожна довідкова стаття повинна базуватися на стандартній схемі. План створення типової статті та стандартизація її змісту та структури може задовольнити інтерес читачів, які люблять використовувати однотипні матеріали та полегшує роботу автора. Статті слід механічно зводити до певної структури або обсягу» [43, с. 70].

Важливо стежити за їх послідовністю та одноманітністю за структурою та складом. Для статей також повинна бути цілісність матеріалу, форма та спосіб відображення, рівень наукової глибини.

«Наявність посилань. Посилання та відсилання відображають міжгалузеві та внутрішньогалузеві зв'язки між поняттями. Це однорядкові записи, що посилаються на інше слово в енциклопедії. Посилання слід публікувати за єдиним принципом, щоб забезпечити зручність використання книги» [42, с. 203].

«Наявність допоміжного довідкового апарату. Невід’ємною частиною будь-якого довідника є апарат видання, у нього входять: вихідні відомості, зміст, передмова, перелік умовних позначень та скорочень, бібліографічний список, покажчики. Він потрібен для того, щоб відрізнити книгу від іншої книги, швидко та однозначно орієнтуватися в її змісті, щоб її можна було ідентифікувати та шукати в потоках та масивах інших книг»[42, с. 209].

І останнє з положень – це культура видання. Культуру становлять:

- ✓ вибір шрифтів,
- ✓ зручний формат,
- ✓ якість паперу,
- ✓ якість палітурних матеріалів,
- ✓ характер ілюстрацій,
- ✓ характер таблиць,
- ✓ характер виділень тощо.

Все це забезпечує естетичні та практичні аспекти книги.

Для довідкових видань матеріали відбираються, обробляються та систематизуються відповідно до читацької аудиторії, яка в основному пов’язана з тим, щоб дати відповіді на запитання, безпосередньо через яке читач звернувся за допомогою до довідника. Читачі отримують відповіді, на поставлені питання звертаючись до певної частини видання. Характер інформації значною мірою залежить від читацької аудиторії, а також від цільового призначення певного видання.

Уся вище перелічена характеристика довідкової літератури висвітлює її, як високоякісне та авторитетне видання. Завдяки дотриманням цих положень, довідкові видання будуть приносити тільки користь читачам.

1.2 Типологічна характеристика довідкових видань

Вчений-лінгвіст А. Реформатський першим сформував визначення довідкової літератури: «Довідковою літературою називають вид видань, головне соціально-функціональне призначення яких — систематизувати

матеріал у формі, зручній для отримання довідок найрізноманітнішого характеру, які розраховані на вибіркове читання» [1, с. 48].

ДСТУ 3017:2015 вказує, що «довідкове видання — це видання, що містить стислі відомості наукового або прикладного характеру, які розташовані у послідовності, зручній для їхнього швидкого віднаходження і не призначені для суцільного читання» [18, с. 20]. Одними із найважливіших різновидів довідкових видань є словники, енциклопедії та довідники. Ці довідкові видання мають розмаїтий видовий ряд: від тісних довідників до універсальних енциклопедій. Такі видання можуть мати різну інформацію, наприклад за науковим рівнем матеріалу, за тематикою, за способом викладу, за обсягом тощо. Та може присуджуватися для різної читацької аудиторії. Коротко розглянемо типологічну характеристику кожного з цих видань.

У довідковій системі енциклопедії займають чільне місце як найбільш авторитетне джерело компетентної наукової інформації. Енциклопедію називають своєрідним розумним паспортом країни, оскільки вона об'єктивно відображає панораму національного розвитку, ступінь визнання та засвоєння людської спадщини.

Загалом у нормативних документах Книжкової палати України, зокрема ДСТУ 3017:2015. «Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення», вказано: «Енциклопедія — довідкове видання, що містить узагальнені основні відомості з однієї, кількох чи усіх галузей знань та практичної діяльності, викладені у вигляді статей, розташованих за абеткою їх назв чи у систематичному порядку» [18, с. 34].

Передусім ДСТУ 3017:2015 «Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять» передбачає таку типологічну характеристику енциклопедій:

«Цільове призначення. Більшість сучасних енциклопедій є науковими, оскільки вони містять актуальну, широку, науково перевірену інформацію і одночасно задовольняють інформаційні потреби кваліфікованих читачів, які використовують їх у професійній, науковій чи виробничій діяльності. Такими

виданнями є :“Українська літературна енциклопедія”, “Енциклопедія історії України”»[18, с. 30].

Адреса читача. Як правило, енциклопедії мають багато читачів, але існує кілька груп, які використовують різні типи видань:

- професійний читач – фахівець у певній або суміжній галузі знань, він може посилатися на енциклопедію як на посилання, необхідне у науковій чи промисловій діяльності;
- дитячий читач, ми знаємо, що існують енциклопедії для дітей. Деякі довідники для цих читачів розроблені для певних вікових груп і мають цікаві назви для заохочення читання;
- масовий читач, який переважно використовує енциклопедії, що містять докладні довідкові матеріали з усіх галузей знань та практики.

Характер інформації дає нам підставу припустити таку класифікацію енциклопедій:

- універсальні,
- галузеві,
- спеціалізовані,
- регіональні.

Універсальні містять наукову інформацію приблизно з всіх галузей знань та практики, таких як фізика, географія, сільське господарство, живопис та інших.

«Галузеві написані окремим сферам знань. Так, до універсальних в Україні належать УРЕ, “Енциклопедія сучасної України”, а до галузевих — “Юридична енциклопедія”, “Українська літературна енциклопедія”, “Енциклопедія історії України” та ін. Варто сказати, що галузеві мають кілька різновидів, залежно від особливостей наведеної інформації. Наприклад “Фармацевтична енциклопедія”, яка містить ґрунтовні довідкові відомості, актуальні тільки до частини галузі, є підгалузевими. Якщо енциклопедія містить кілька сфер знань та задовольняє інформаційні потреби спеціалістів суміжних наук, то вона є міжгалузевою енциклопедією»[50, с. 100].

Особливу увагу слід приділити регіональним енциклопедіям. Саме вони надають багатогранну інформацію про світ, країни, регіони та міста, вони можуть точно та надійно висвітлювати досягнення певної країни.

«За обсягом є великі (12 т.), малі (10—12 т.), короткі (4—9 т.) енциклопедії і енциклопедичні словники, які складаються з 1—3 томів. Останній потрібно розглядати, як різновид енциклопедії, що має статті невеликого обсягу, викладені у стислій формі»[41, с. 58].

Відповідно за форматом розрізняють:

- портативні енциклопедії;
- настільні енциклопедії;
- кишенькові енциклопедії.

Розміри настільних енциклопедій складають $84 \times 108 \frac{1}{16}$, оскільки вони призначені для опрацювання в бібліотеках, робочих столах тощо. У книзі такого розміру можна розмістити багато довідкової інформації та успішно поєднати разом текст і ілюстрації, забезпечуючи умови для легкого пошуку інформації за допомогою нижнього чи верхнього колонтитула, шрифтів з використанням різної гарнітури чи будь-якого кегля.

Портативні енциклопедії невеликі, мають формати $70 \times 108 \frac{1}{16}$ та $70 \times 100 \frac{1}{16}$, але вони також відповідають вимогам щодо зручного пошуку.

Незвичайний формат — $75 \times 90 \frac{1}{32}$, який використовується для кишенькових енциклопедій. Він був обраний лише для деяких робіт краєзнавчих енциклопедичних праць їх використовують досить специфічно, наприклад під час прогулянки містом тощо.

За будовою енциклопедії є:

- алфавітні,
- систематичні,
- алфавітно-систематичні.

В алфавітній енциклопедії всі статті розташовані в алфавітному порядку за назвою, що забезпечує читачам швидкість пошуку необхідної інформації.

Традиційно інформація відображається в алфавітному порядку в загальних енциклопедіях, оскільки цими публікаціями користується широке коло читачів.

Складна структура алфавітно-систематичної енциклопедії адже вона має великі розділи які охоплюють наукові проблеми в конкретній системі і водночас поєднує словникову частину, яка будується за алфавітом.

У систематизованій енциклопедії матеріали розташовані відповідно до загальноприйнятої системи яка є загальновизнаною у конкретній галузі знань.

Отже, енциклопедії, які розробляються за такою типологією задовольняють потреби читачів, сприяють швидкості пошуку інформації та зручності її використання.

ДСТУ 3017:2015 вказує: «Словником називають довідкове видання, що містить впорядкований перелік мовних одиниць (слів, словосполучень, фраз, термінів, імен, знаків) та довідкових даних, які до них відносяться»[18, с. 21].

Структурне співвідношення словника характеризується класифікацією матеріалів: кожне слово або група слів присвячується незалежній частині тексту, що становить словникову статтю. Словникова стаття — це структурна одиниця словника, яка містить заголовне слово та його опис (визначення, пояснення, еквівалентний зміст іншими мовами тощо).

До найважливіших функцій словників відносять:

- інформативну функцію, яка дозволяє найпростішим шляхом приєднатись до знань;
- нормативну функцію, яка встановлює значення слів;
- комунікативну функцію, яка надає інформацію про словниковий запас рідної мови, як про спосіб спілкування.

Таку типологію словникових видань подають вчені Е. Адамов та В. Кричевский:

«За характером інформації словники поділяють на:

- мовні,
- термінологічні,
- енциклопедичні»[2, с. 89].

Мовні словники описують словниковий запас та семантичну структуру мови. Вони відображають реальне існування слів у мові та вимові, а їх значення походить від використання їх у різних контекстах.

Термінологічні словники відображають терміни однієї або кількох конкретних галузей знань або видів діяльності. Ці словники пояснюють поняття, позначаються термінами певної галузі знань.

Енциклопедичні словники містять найважливішу інформацію про сучасний стан певної галузі знань та інформацію про найважливіші події.

«Відповідно за способом розташування заголовного словникового блоку словники поділяються на:

- алфавітні,
- неалфавітні» [2, с. 100].

Алфавітний порядок розташування статей — традиційний. Алфавітні словники поділяються на прямі словники, зворотні словники та гніздові словники (наприклад, словники В. І. Даля). В гніздовому словнику матеріали розташовані в алфавітному порядку, так звані первісні слова, а похідні слова та однокладові слова розміщені в одному словниковому записі, похідні слова розташовані у алфавітних гніздах відповідно до їх словотворчого відношення.

Неалфавітні словники поділяються на тематичні, у тематичних словниках слова розташовані за групами та статистичні словники, у цих словниках слова розташовані за спаданням або збільшенням частоти.

«За цільовим призначенням словники поділяються на:

- наукові,
- нормативні,
- навчальні,
- популярні.

Наукові (або дослідницькі) словники містять матеріали лінгвістичних досліджень і можуть виконувати функції базових при створенні нормативних, навчальних та популярних видань, вони призначені для використання у професійній діяльності фахівців»[4, с. 23].

Нормативні словники включають лише узвичаєну лексику літературної мови, створену відповідно до чинного законодавства.

Метою навчальних словників є вивчення мов. Вони є засобом для розвитку словникових знань учнів у процесі безпосереднього навчання та в самостійному вивченні оригінальних текстів чи навчальних текстів.

Популярні словники містять найбільш вживані слова в сучасній літературній мові і мають загальноосвітні цілі: їх призначення не має нічого спільного із завданням вивчення мови.

«За співвідношенням лівої (заголовне слово) і правої (інформація про слово) частин словникової статті словники діляться на:

- односторонні, що мають тільки ліву частину,
- двосторонні діляться на перекладні і неперекладні. Перекладні бувають дво- і багатомовними»[4, с. 25].

Згідно ДСТУ 3017:2015, яке вказує, що «Довідник — видання, яке містить короткі різноманітні відомості, розташовані в алфавітному, систематичному, топографічному, хронологічному порядку, структурна одиниця — довідкова стаття. Довідкова стаття містить відповідь на питання, винесене в її заголовок, що характеризується, як правило, чіткістю і ясністю»[18, с. 23].

На думку С. Антонової, «на відміну від широти й повноти охоплення матеріалу енциклопедій, довідники розробляють певний науковий, виробничий або прикладний аспект, не пояснюють і не обґрунтовують дані, а дають коротку, вичерпну відповідь на певне питання»[3, с. 150].

Як правило у довіднику використовується систематичний принцип побудови матеріалу, який відповідає конкретній логічній системі. Логічна система може базуватися на тематичному, хронологічному, топографічному принципі. Логічна система зазвичай використовується в довідниках та структурах, як правило, у біографічних словниках, каталогах та публікаціях, що містять велику кількість окремих не пов'язаних між собою статей.

Довідник має сукупність відомостей, що охоплюють конкретну галузь знання і будується так, щоб задовольнити зручність пошуку потрібної інформації. Для довідників характерна суворо проявлена практична,прикладна, спрямованість.

Якщо розглядати ДСТУ 3017:2015, то там чітко вказано, що «довідники за цільовим призначенням поділяються на:

- наукові,
- громадсько-політичні, виробничо-практичні,
- навчальні,
- популярні,
- побутові та інші.

За характером інформації на:

- статистичні,
- біографічні,
- бібліографічні тощо» [18, с. 14].

Проте М. Тимошик подає дещо іншу типологічну характеристику довідників:

«За складом основного тексту довідники бувають:

- комплексними,
- спеціалізованими»[45, с. 302].

Комплексні довідники містять різну інформацію про певний предмет і мають складну структуру.

Спеціалізовані довідники містять конкретну однорідну та вузьку предметну інформацію та мають просту структуру.

«За цільовим призначенням довідники поділяються на:

- наукові, які призначені для наукової роботи та містять в собі результати досліджень з певної галузі знань;
- науково-популярні, призначені для широкого кола читачів, написані мовою зрозумілою для не фахівців і створенні з метою ознайомлення з певною галуззю знань;

- виробничо-практичні, які містять у собі відомості з певної виробничої діяльності і призначений для фахівців цієї справи;
- масово-політичні довідники призначенні для широкого кола читачів і містять у собі актуально суспільно-політичну інформацію;
- навчальні, призначенні для учнів, створені відповідно до навчальної програми і містять відомості з певної навчальної дисципліни; побутові, ті які містять відомості прикладного характеру, котрі можуть знадобитися в повсякденному житті»[45, с. 310].

«За знаковою природою інформації довідники бувають:

- текстовими,
- образотворчими» [45, с. 340].

Текстові— це такі довідники у яких більшу частину займає різні типи тексту. Образотворчі — в яких переважаючими елементами є ілюстрації.

За характером інформації розрізняють такі довідники:

- довідник експерта, розроблений для професіоналів у певних областях знань;
- довідник для аматорів, розроблений для непрофесіоналів та любителів;
- статистичний довідник —містить статистичні дані для конкретних областей знань;
- довідкова таблиця—довідкова інформація згрупована в таблицю для полегшення розуміння інформації; детермінанта — містить велику кількість нерелевантних статей, визначник— містить багато непов'язаних одна між собою статей;
- біографічний довідник —містить в собі інформацію про видатних людей у певній галузі, путівник —видання, спеціально орієнтоване на міста, музеї або певних відвідувачів.

Така типологія довідників значно краща та в одно час складна, вона охоплює різні типи довідників та тим не менш задовольняє потреби читачів.

1.3 Особливості навчальних довідників

У нормативних документах Книжкової палати України, зокрема у ДСТУ 3017:2015 вказано: «Навчальні довідники—це довідники які містять відомості з певної навчальної дисципліни відповідно до навчальної програми, призначені для учнів, студентів»[18, с. 23].

Найважливішою вимогою навчального довідника є найбільш чітка та найповніша розробка його концепцій, яка повинна враховувати потреби конкретних читачів та конкретні цілі видання. Навчальний довідник повинен відповідати конкретному типу інформаційного запиту, а також структура книги, спосіб подання інформації, зміст — все це повинне відповідати запиту. Довідники допомагають усунути розрив між неповним знанням читачів та знанням автора.

На думку С. Антонової, «подання матеріалу, стиль його викладу, особливості мови є специфічними для кожного виду довідкової літератури, але для навчальних довідників ці пункти є особливо важливими. Навчальні довідники мають низку особливостей не тільки щодо оформлення, конструкції, а й щодо специфіки мови – лексичного складу, стилістичних особливостей тощо»[3, с. 87]. Тому, розглядаючи особливості навчальних довідників потрібно в першу чергу звертати увагу на ці пункти.

Стиль і мова викладу навчальних довідників проявляється в здатності показати чималий фактичний матеріал в зрозумілій і стислій формі. Зміст навчальних довідників виявляє своє віддзеркалення саме в стилі і мові викладу.

За словами А. Мильчина, «підвищена щільність інформації, достатня кількість фактичного, в тому числі й статистичного матеріалу – важливі якісні критерії довідкової статті. Стаття у навчальних довідниках не повинна містити фактичні дані, які мають випадковий, частковий або кон'юнктурний характер. Основним завданням кожної з таких статей є розкриття змісту тої або іншої інформації та висвітлення її найважливіших аспектів. Головними засадничими вимогами виступають:

- вичерпність поданої інформації,

- відповідність читацькому та цільовому призначенню видання,
- науковість,
- доступність змісту певному колу читачів за будь-якої складності теми»[25, с. 45].

Мова довідників характеризується доступністю інформації. Вона повинна викликати належні асоціації, не лише звертаючись до логіки, але також звертаючись до емоційного аспекту сприйняття та встановлюючи особливу систему мислення. Вимога до навчальних довідників, яка дійсно є найважливішою це нормативність.

Однією з особливостей навчального довідника є спеціальні інструменти, що слугують пошукові та орієнтації. Серед цих інструментів більшість дослідників розрізняють текстові і нетекстові.

Текстові засоби забезпечують лінгвістичну та цифрову інформацію і призначені для систематичного читання. Ці інструменти включають колонтитули, заголовки та покажчики. Слова, цифри та літературні рубрики також можуть використовуватися як інструменти пошуку тексту.

Нетекстові методи (заголовки, змінні формати сторінок тощо) роблять пошук механічною операцією і виступають елементом матеріальної структури книги або візуально сприйнятим графічним елементом без завантаження тексту.

Для навчальних довідників важливо, щоб основний текст з великою дієвістю відкривався перед читачем, для цього довідкові видання наповнюються допоміжними і додатковими текстами:

- покажчиками,
- списками умовних позначень,
- змістом тощо.

В найчастіших випадках ці тексти не так збільшують дану інформацію, як допомагають користуватися нею та створюють видання працездатним.

Е. Адамов та В. Кричевский у своїй книзі пишуть: «Текст навчального довідника являє собою великий обсяг інформації, яка з однаковою ймовірністю може знадобитися читачеві. Але найголовнішу інформацію виділяють, як засіб

акцентування. Основна мета виділень – виявити в умовній формі специфічні функції і особливості тих чи інших складових тексту. Виділення, таким чином, позначають ті чи інші складові тексту. З їхньою допомогою уникають великого числа багаторазово повторюваних словесних формул» [2, с. 90].

Не менш важливою функцією є художньо-технічне оформлення та друк підручника, що допомагає повністю зрозуміти зміст. Найважливішою вимогою ілюстрації є її органічний та логічний зв'язок з текстом. Вдало підібрані ілюстрації та вдалий текст можуть дозволити значно зменшити відповідні фрагменти тексту у публікації. При розробці ілюстраційного плану потрібно зосередитись на характеристиці певного видання.

Отже, навчальні довідники мають свої певні особливості, які при правильній розробці надають читачам корисну, достовірну, викладену в стислій формі інформацію, яка дає відповідь на поставлене питання читача.

РОЗДІЛ 2 Навчальні довідники на книговидавничому ринку України

2.1 Загальна характеристика видавництв, які випускають навчальні довідники

Видавництво — це підприємство, яке є спеціалізованим і його головним видом діяльності є підготовка, реалізація та випуск у світ різного виду електронної та друкованої продукції.

Отож, ми обрали 9 видавництв, які спеціалізуються на навчальних довідниках, дали їм загальну характеристику та проаналізували за ознаками.

Видавництво «Підручники і посібники» — це одне із провідних видавництв України, яке знаходиться у місті Тернопіль. Засноване Ярославом Гринчишиним та Ярославом Гап'юком у 1996 році.

«Кожного року тут видають загальним накладом 3 млн. примірників. Видавництво випускає: підручники, посібники, навчальні довідники, словники, робочі зошити, методичні посібники, художні та подарункові видання “Підручників і посібників” затребувані в Україні. Також видавництво має свою власну поліграфічну базу, завдяки якій можна швидко виконувати бажання споживачів»[29].

У видавництві є великий вибір навчальних довідників, які допомагають учням швидко знайти потрібну інформацію та дають необхідні читачеві відомості в максимально стислому викладі (наприклад, «Довідник з англійської мови» автор Давиденко Л.; «Довідник з біології школяра та абітурієнта» автор Барна І.; «Довідник школяра з всесвітньої історії» автор Панчук І. тощо).

За формою власності: видавництво «Підручники і посібники» є приватне, адже діє на основі приватної власності.

За формою об'єднання майна: товариство з обмеженої відповідальністю.

За способом формування статутного фонду: «Підручники і посібники» корпоративне, адже створилось за спільним рішенням двох осіб.

За економічною природою господарювання: комерційне, тому що основна ціль діяльності отримання прибутку.

За тематичним діапазоном літератури: вузькоспеціалізоване, тобто працює з чітко визначеним видом літератури, а саме з навчальною літературою.

За обсягом випущеної продукції: велике видавництво, адже випускає понад сто назв книг протягом року.

За читацьким колом: видавництво випускає продукцію для школярів, студентів, вчителів.

За знаковим принципом: текстове, адже більшу частину переважає текст.

За структурною підпорядкованістю: самостійне видавництво, тому що у видавництва є юридична особа, яка має відокремлене майно, печатку тощо.

«Видавництво “Навчальна книга — Богдан”» — видавництво, яке спеціалізується на виданні навчальної літератури. Воно засноване 1997 року у Тернополі. Директор та головний редактор видавництва Богдан Будний»[30].

«Навчальна книга — Богдан» випускає підручники, посібники, книги для підготовки до ЗНО, навчальні довідники, словники, також видавництво друкує дитячу і художню літературу, перекладні твори відомих письменників.

Щодо навчальних довідників, то їх видавництво подає великий вибір (наприклад, «Довідник з німецької мови» автор Смолій М.; «Довідник з математики для вступників до ВНЗ на базі 11 класів» автор Пліщук М.; «Довідник для учнів та абітурієнтів» автор Шавурський Б.; «Довідник з фізики для інженерів та студентів вищих навчальних закладів» автор Яворський Б.; «Українські композитори: Довідник школяра» автор Островський В. тощо).

За формою власності: видавництво «Навчальна книга — Богдан» є приватне, адже діє на основі приватної власності.

За формою об'єднання майна: ТОВ(товариство з обмеженої відповідальністю).

За способом формування статутного фонду: «Навчальна книга — Богдан» унітарне.

За економічною природою господарювання: комерційне, тому що основна ціль діяльності отримання прибутку.

За тематичним діапазоном літератури: вузькоспеціалізоване, тобто працює з чітко визначеним видом літератури, а саме з навчальною літературою.

За обсягом випущеної продукції: велике видавництво, адже випускає понад сто назв книг протягом року.

За читацьким колом: видавництво випускає продукцію для школярів, для студентів, вчителів.

За знаковим принципом: текстове, адже більшу частину видання займає текст.

За структурною підпорядкованістю: самостійне видавництво, тому що у видавництва є юридична особа, яка має відокремлене майно, печатку тощо.

«Видавництво “Академія” — спеціалізується на посібниках і підручниках, довідковій та науковій літературі. Засноване у 1993 році, директор Василь Іванович Теремко» [31].

Серед їхньої продукції є підручники, навчальні посібники, словники, навчальні довідники, видання для школярів та абітурієнтів, про видатних людей минулого і сучасного.

До навчальних довідників, які випустило в світ видавництво, входять: «Довідник школяра з історії України» автор Харківська Н.; «Довідник. ФІЗИКА для абітурієнтів» автор Дідович М., Коршак Є.; «Математика. Довідник для абітурієнтів» автор Гайштут О., Ушаков Р.; «Довідник школяра. 1–4 класи» автор Кондесюк Т. та інші.

За формою власності: видавництво «Академія» є приватне.

За формою об'єднання майна: ТОВ (товариство з обмеженої відповідальністю).

За способом формування статутного фонду: унітарне.

За економічною природою господарювання: комерційне, тому що основна ціль діяльності отримання прибутку.

За тематичним діапазоном літератури: універсальне видавництво, тобто випускає літературу широкого профілю, а саме навчальну, наукову, довідкову літературу.

За обсягом випущеної продукції: середнє видавництво, адже випускає від 10 до 100 назв книг протягом року.

За читацьким колом: видавництво випускає продукцію не тільки для школярів, ай для широкого кола читачів.

За знаковим принципом: текстове, адже більшу частину видань займає текст.

За структурною підпорядкованістю: самостійне видавництво.

Видавництво «БАО» — спеціалізується на дитячій, навчальній та довідковій літературі. Засноване 1997 році, а з 2016 року назву змінено на «Кристал Бук». Директор видавництва Віктор Ігорьков.

«Видавництво “Кристал Бук” випускає довідники про релігію, здоров’я, кулінарію та навчальні довідники, методичні посібники, енциклопедії, словники, розмовники, фольклорні збірники для дітей, а також дитячі книги та кілька серій «блатних» детективів. Більша кількість книг, у цьому видавництві, видані російською мовою»[32].

Щодо навчальних довідників, то у видавництві представлені довідники різних галузей (наприклад, «Біологія: Довідник школяра і студента» автор Заведєя Т.; «Фізика. Найновіший універсальний довідник школяра і студента» автор Іваница С.; «Сучасний гуманітарний довідник школяра та студента» автор Губарев В.; «Англійська мова. Довідник школяра і студента» автор Масюченко І.; «Енциклопедичний довідник в таблицях: Українська мова. Русский язык. Англійська мова» автор Олиференко С. тощо).

За формою власності: видавництво «Кристал Бук» є приватне, тому що діє на основі приватної власності.

За формою об’єднання майна: ТОВ(товариство з обмеженої відповідальністю).

За тематичним діапазоном літератури: універсальне видавництво, тобто випускає літературу широкого профілю, а саме навчальну, дитячу, довідкову літературу.

За способом формування статутного фонду: унітарне, адже створилось за рішенням однієї особи.

За економічною природою господарювання: комерційне, тому що основна ціль діяльності отримання прибутку.

За обсягом випущеної продукції: велике видавництво, адже випускає понад сто назв книг протягом року.

За читацьким колом: видавництво випускає продукцію не тільки для школярів, а також для широкого кола читачів.

За знаковим принципом: текстове, тому що більшу частину займає текст.

За структурною підпорядкованістю: самостійне видавництво, тому що у видавництва є юридична особа, яка має відокремлене майно, печатку тощо.

«Видавництво “Ранок” — спеціалізується на навчальній, методичній та дитячій літературі. Засноване Кругловим Віктором Володимировичем у 1997 році, видавництво знаходиться у Харкові. Видавництво щороку видає близько 600 нових найменувань книжок, наклад яких складає 1,5-2 млн примірників»[33].

Видавництво впроваджує продукцію яка гарантує навчання з перших секунд життя і до закінчення навчального закладу. Серед їхньої продукції є навчальні довідники, словники, робочі зошити, хрестоматії, методичні книги тощо. Серед навчальних довідників виокремлюють такі: «Довідник школяра з української мови» автор Кондесюк Т.; «Довідник школяра з історії України. 5-11 класи» автор Івакін О.О. тощо.

За формою власності: видавництво «Ранок» є приватне, тому що діє на основі приватної власності.

За формою об'єднання майна: товариство з обмеженої відповідальністю.

За способом формування статутного фонду: унітарне, адже створилось за рішенням однієї особи.

За економічною природою господарювання: комерційне, тому що основна ціль діяльності отримання прибутку.

За обсягом випущеної продукції: велике видавництво, адже випускає близько 600 книг протягом року.

За тематичним діапазоном літератури: універсальне видавництво, тобто випускає літературу широкого профілю, а саме навчальну, методичну та дитячу літературу.

За читацьким колом: видавництво випускає продукцію не тільки для школярів, а для викладачів, студентів, батьків.

За знаковим принципом: текстове, тому що більшу частину займає текст.

За структурною підпорядкованістю: самостійне видавництво.

«Видавництво “Основа”— спеціалізується на науковій, довідковій, науково-методичній літературі, а також педагогічній пресі виховання та психології. Засноване у 2002 році, директором є Гришина Інна Іванівна»[34].

«Основа» випускає підручники, посібники, словники, навчальні довідники, також видавництво має окремий напрям роботи це є випуск літератури для батьків, наприклад «Для турботливих батьків», «А мій не такий як усі» та «Хороші батьки». Щодо навчальних довідників, то видавництво випустило у світ такі довідники: «Довідник школяра з української мови та літератури. 5–9-ті класи» автор Кондесюк Т.; «Довідник школяра з історії України. 5-11 класи» автор Іваків О.; «Математика — це круто. Візуалізований довідник. 5—6 класи» автор Пелагейченко В. тощо.

За формою власності: видавництво «Основа» є приватне, тому що діє на основі приватної власності.

За формою об'єднання майна: товариство з обмеженою відповідальністю.

За способом формування статутного фонду: унітарне, адже створилось за рішенням однієї особи.

За тематичним діапазоном літератури: універсальне видавництво, тобто випускає літературу широкого профілю, а саме навчальну, наукову, довідкову та науково-методичну літературу.

За економічною природою господарювання: комерційне, тому що основна ціль діяльності отримання прибутку.

За обсягом випущеної продукції: велике видавництво, тому що випускає більше 100 книг протягом року.

За читацьким колом: видавництво випускає продукцію для широкого кола читачів.

За знаковим принципом: текстове, тому що більшу частину видань займає текст.

За структурною підпорядкованістю: самостійне видавництво.

«Видавництво “Літера ЛТД” — працює над створенням навчальної та довідкової літератури. Створено у листопаді 1992 року. Директор видавництва Макаревич С. За період своєї діяльності видавництво випустило більше 2000 книг і більше як 12 млн. примірників»[35].

«Літера ЛТД» випускає підручники, посібники, навчальні довідники, словники, а також книги по підготовці до ЗНО. За період своєї роботи видавництво видало такі навчальні довідники: «Біологія. Довідник для абітурієнтів та школярів» автор Біда О.; «Хімія. Довідник для абітурієнтів та школярів» автор Шиян Н.; «Географія. Довідник для абітурієнтів та школярів» автор Кобернік С. та інші.

За формою власності: видавництво «Літера ЛТД» є приватне, тому що діє на основі приватної власності.

За формою об'єднання майна: ТОВ (товариство з обмеженої відповідальністю).

За способом формування статутного фонду: унітарне, тому що створилось за рішенням однієї особи.

За тематичним діапазоном літератури: вузькоспеціалізоване, тобто працює з чітко визначеним видом літератури, а саме з навчальною літературою.

За економічною природою господарювання: комерційне, тому що основна ціль діяльності отримання прибутку.

За обсягом випущеної продукції: велике видавництво, тому що випускає більше 100 книг протягом року.

За читацьким колом: видавництво випускає продукцію для школярів, студентів, абітурієнтів.

За знаковим принципом: текстове, адже більшу частину видань займає текст.

За структурною підпорядкованістю: самостійне видавництво.

«Видавництво “Наукова думка”— спеціалізується на науковій та довідковій літературі. Видавництво випустило фундаментальні наукові монографії, а також видало твори історичної спадщини українського народу. Засновано в листопаді у 1922 році, директором є Алексєєнко Ігор Ростиславович»[36].

«Наукова думка» видає монографії, довідники, словники, зібрання творів тощо. До довідників, які випустило видавництво належать: «Іменник. Граматичний довідник» автор Ніна Лозова; «Дзвона чи дзвону? Довідник» автор Ніна Лозова; «Довідник з українського літературного слововживання» автор Сергій Головащук та інші.

За формою власності: видавництво «Наукова думка» є державне, тому що діє на основі державної власності.

За формою об'єднання майна: ТОВ (товариство з обмеженої відповідальністю).

За способом формування статутного фонду: унітарне, тому що створилось за рішенням однієї особи.

За тематичним діапазоном літератури: універсальне видавництво, тобто випускає літературу широкого профілю, а саме наукову, довідкову літературу.

За економічною природою господарювання: комерційне, тому що основна ціль діяльності отримання прибутку.

За обсягом випущеної продукції: середнє видавництво, тому що випускає від 10 до 100 книг протягом року.

За читацьким колом: видавництво випускає продукцію для широкого кола читачів.

За знаковим принципом: текстове, адже більшу частину займає текст.

За структурною підпорядкованістю: представництво, тому що розташований поза місцезнаходженням самостійного видавництва.

«Видавництво “Торсінг плюс” спеціалізується на методичній, навчальній, довідковій та розважальній літературі для дошкільнят і школярів. Засноване у Харкові, директор Депутат Лариса Константиновна»[37].

«Торсінг плюс» випускає довідники з приготування до ЗНО, готові домашні завдання, схеми-пояснення, словники. Щодо навчальних довідників, то видавництво випустило такі довідники: «НПД Хімія. Науково-практичний довідник. Повний курс» автор Гончаренко Л; «НПД Фізика. довідник. повний курс» автор Столяревська Н.; «Всесвітня історія довідник. повний курс» автор Губіна С. та інші.

За формою власності: видавництво «Торсінг плюс» є приватне, тому що діє на основі приватної власності.

За формою об'єднання майна: ТОВ (товариство з обмеженої відповідальністю).

За способом формування статутного фонду: унітарне, тому що створилось за рішенням однієї особи.

За тематичним діапазоном літератури: універсальне видавництво, тобто випускає літературу широкого профілю, а саме навчальну, методичну, довідкову та розважальну літературу.

За економічною природою господарювання: комерційне, тому що основна ціль діяльності отримання прибутку.

За обсягом випущеної продукції: велике видавництво, тому що випускає більше 100 книг протягом року.

За читацьким колом: видавництво випускає продукцію для школярів, студентів, абітурієнтів.

За знаковим принципом: текстове, тому що більшу частину займає текст.

За структурною підпорядкованістю: самостійне видавництво.

Отже, можна зробити висновок, що усі проаналізовані видавництва є приватними, окрім одного яке має державну форму власності. За економічною природою господарювання усі видавництва є комерційними, а за формою об'єднання майна: ТОВ. За знаковим принципом усі видавництва є текстовими, а за структурою підпорядкованості самостійними. Щодо обсягу випущеної продукції, то серед проаналізованих видавництв є як і великі, так і середні видавництва, також за способом формування статутного фонду є як і унітарні, так і корпоративні видавництва. І хоч є деякі відмінності серед проаналізованих видавництв та їх об'єднує те, що вони усі випускають якісні та достовірні навчальні довідники.

2.2 Типологічний аналіз навчальних довідників

У розділі 2.1. ми зосередили увагу на загальній характеристиці обраних для аналізу видавництв. У цьому пункті ми зосередимо увагу на типологічному аналізі навчальних довідників та їх місці у репертуарі навчальних видань зазначених видавництв.

У видавництві «Підручники і посібники» навчальні довідники становлять 15 відсотків від загальної кількості видань видавництва.

Рис. 2.1. Відсоток навчальних довідників від загальної кількості видань видавництва «Підручники і посібники»

Типологія навчальних довідників видавництва «Підручники і посібники» подана у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

**Типологічна характеристика навчальних довідників
видавництва «Підручники і посібники»**

За складом основного тексту	Спеціалізовані, які містять вузько тематичну інформацію
За цільовим призначенням	Навчальні, призначенні для учнів
За знаковою природою інформації	Текстові, в яких більшу частину довідника займає текст та образотворчі, в яких більшу частину займають ілюстрації
За характером інформації	Навчальний довідник з певної навчальної дисципліни

Приклад таких довідників: «Довідник з англійської мови» автор Давиденко Л.; «Довідник з біології школяра та абітурієнта» автор Барна І.; «Довідник школяра з всесвітньої історії» автор Панчук І.; «Довідник з граматики німецької мови» автор Грицюк І.; «Довідник з англійської мови» автор Давиденко Л.; «Українська мова. Довідник. 7 клас» автор Сулима Н., Жур Ж.; «Українська мова: Довідник школяра» автор Боднарчук К.; «Біологія. Довідник школяра та абітурієнта» автор Барна І.; «Хімія : Довідник школяра» автор Березан О.;

У видавництві «Навчальна книга — Богдан» навчальні довідники становлять 19 відсотків від загальної кількості видань видавництва.

Рис.2.3. Відсоток навчальних довідників від загальної кількості видань видавництва «Навчальна книга — Богдан»

Типологія навчальних довідників видавництва «Навчальна книга — Богдан» подана у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

**Типологічна характеристика навчальних довідників
видавництва «Навчальна книга — Богдан»**

За складом основного тексту	Спеціалізовані, які містять вузько тематичну інформацію.
За цільовим призначенням	Навчальні, призначенні для учнів
За знаковою природою інформації	Текстові, в яких більшу частину довідника займає текст та образотворчі, в яких більшу частину займають ілюстрації
За характером інформації	Навчальний довідник, який містить дані з певної навчальної дисципліни

До прикладу можна навести такі довідники: «Довідник з німецької мови» автор Смолій М.; «Довідник з математики для вступників до ВНЗ на базі 11 класів» автор Пліщук М.; «Довідник для учнів та абітурієнтів» автор Шавурський Б.; «Довідник з фізики для інженерів та студентів вищих навчальних закладів» автор Яворський Б.; «Українські композитори: Довідник школяра» автор Островський В.; «Італійська мова. Фонетика. Граматика : довідник» автор Матієв Р.; «Довідник з математики для вступників до ВНЗ на базі 11 класів» автор Пліщук М.; «Зарубіжні письменники, довідник» автор Щавурський Б. та інші.

У видавництві «Академія» навчальні довідники становлять 15 відсотків від загальної кількості видань видавництва.

Рис. 2.5. Відсоток навчальних довідників від загальної кількості видань видавництва «Академія»

Типологія навчальних довідників видавництва «Академія» подана у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

**Типологічна характеристика навчальних довідників
видавництва «Академія»**

За складом основного тексту	Спеціалізовані, які містять вузько тематичну інформацію
За цільовим призначенням	Навчальні, призначенні для учнів
За знаковою природою інформації	Текстові, в яких більшу частину довідника займає текст та образотворчі, в яких більшу частину займають ілюстрації
За характером інформації	Навчальний довідник, який містить дані з певної навчальної дисципліни

Приклад таких довідників: «Довідник школяра з історії України» автор Харківська Н.; «Довідник. ФІЗИКА для абітурієнтів» автор Дідович М., Коршак Є.; «Математика. Довідник для абітурієнтів» автор Гайштут О., Ушаков Р.; «Довідник школяра. 1–4 класи» автор Кондесюк Т.; «Математика. Довідник для підготовки для ЗНО» автор Капіносов А.; «Новий довідник. Українська мова» автор Радишевська М.; «Математика. Довідник для школярів» автор Гайштут О.; «Фізика. Довідник для абітурієнтів та учнів загальноосвітніх навчальних закладів» автор Дідович М. та інші.

У видавництві «БАО» навчальні довідники становлять 12 відсотків від загальної кількості видань видавництва.

Рис.2.7. Відсоток навчальних довідників від усієї продукції видавництва «БАО»

Типологія навчальних довідників видавництва «БАО» подана у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8.

**Типологічна характеристика навчальних довідників
видавництва «БАО»**

За складом основного тексту	Спеціалізовані, які містять вузько тематичну інформацію
За цільовим призначенням	Навчальні, призначенні для учнів
За знаковою природою інформації	Текстові, в яких більшу частину довідника займає текст та образотворчі, в яких більшу частину займають ілюстрації
За характером інформації	Навчальний довідник, який містить дані з певної навчальної дисципліни

Приклад навчальних довідників: «Біологія: Довідник школяра і студента» автор Заведєя Т.; «Фізика. Найновіший універсальний довідник школяра і студента» автор Іваница С.; «Сучасний гуманітарний довідник школяра та студента» автор Губарев В.; «Англійська мова. Довідник школяра і студента» автор Масюченко І.; «Енциклопедичний довідник в таблицях: Українська мова. Русский язык. Англійська мова» автор Олиференко С.; «Історія України. Довідник школяра» автор Панчук І.; «Довідник з англійської мови (Серія Довідник школяра)» автор Давиденко Л.; «Довідник з граматики німецької мови» автор Грицюк І.; «ЗНО 2021 Українська мова та література. Довідник+тести. Повний повторювальний курс. Підготовка до ЗНО та ДПА» автор Куриліна О.; «Ілюстрована книжка-довідник. Що я знаю перед школою» автор Коваль Н.; «ЗНО 2021 Українська мова та література. Довідник. Завдання в тестовій формі. І частина» автор Авраменко О.; «Мій перший довідник. 1 клас» автор Будна Н. тощо.

У видавництві «Ранок» навчальні довідники становлять 20 відсотків від загальної кількості видань видавництва.

Рис. 2.9. Відсоток навчальних довідників від загальної кількості видань видавництва «Ранок»

Типологія навчальних довідників видавництва «Ранок» подана у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10.

**Типологічна характеристика навчальних довідників
видавництва «Ранок»**

За складом основного тексту	Спеціалізовані, які містять вузько тематичну інформацію
За цільовим призначенням	Навчальні, призначенні для учнів.
За знаковою природою інформації	Текстові, в яких більшу частину довідника займає текст та образотворчі, в яких більшу частину займають ілюстрації
За характером інформації	Навчальний довідник, який містить дані з певної навчальної дисципліни

Приклад таких навчальних довідників: «Довідник школяра з української мови» автор Кондесюк Т.; «Довідник школяра з історії України. 5-11 класи» автор Івакін О.; «Довідник школяра з української мови та літератури. 5–9 класи» автор Кондесюк Т.В.; «Довідник школяра. 1–4 класи» автор Івакін О.; «Довідник школяра з української мови та літератури. 5–9 класи. 2-ге видання, виправлене та доповнене» автор Кондесюк Т.; «Хімія. Довідник для абітурієнтів та школярів» автор Гриньова М.; «Географія. Довідник для абітурієнтів та школярів» автор Кобернік С., Кваленко Р.; «Математика- це круто. Довідник. 5-6 класи» автор Пелагейченко В. тощо.

У видавництві «Основа» навчальні довідники становлять 15 відсотків від загальної кількості видань видавництва.

Рис. 2.11. Відсоток навчальних довідників від загальної кількості видань видавництва «Основа»

Типологія навчальних довідників видавництва «Ранок» подана у таблиці 2.12.

Таблиця 2.12.

**Типологічна характеристика навчальних довідників
видавництва «Основа»**

За складом основного тексту	Спеціалізовані, які містять вузько тематичну інформацію
За цільовим призначенням	Навчальні, призначенні для учнів
За знаковою природою інформації	Текстові, в яких більшу частину довідника займає текст та образотворчі, в яких більшу частину займають ілюстрації
За характером інформації	Навчальний довідник, який містить дані з певної навчальної дисципліни

Видавництво випустило у світ такі довідники: «Довідник школяра з української мови та літератури. 5–9-ті класи» автор Кондесюк Т.; «Довідник школяра з історії України. 5-11 класи» автор Іваків О.; «Математика. Візуалізований довідник. 5—6 класи» автор Пелагейченко В.; «Довідник школяра з української мови та літератури. 5–9-ті класи» автор Кондесюк Т.; «Довідник з історії України. 5–11-ті класи» автор Харківська І.; «Довідник учня

Нової української школи» автор Івакін О.; «ЗНО 2021. Українська мова та література. Довідник. Завдання в тестовій формі. Частина 2.» автор Авраменко О.; «Математика. 2000 тестів для підготовки до ЗНО. Довідник» автор Захарійченко Ю.; «Біологія. Комплексна підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання. Довідник» автор Барна І. тощо.

У видавництві «Літера ЛТД» навчальні довідники становлять 22 відсотків від загальної кількості видань видавництва.

Рис.2.13. Відсоток навчальних довідників від загальної кількості видань видавництва «Літера ЛТД»

Типологія навчальних довідників видавництва «Літера ЛТД» подана у таблиці 2.14.

Таблиця 2.14.

**Типологічна характеристика навчальних довідників
видавництва «Літера ЛТД»**

За складом основного тексту	Спеціалізовані, які містять вузько тематичну інформацію
За цільовим призначенням	Навчальні, призначенні для учнів
За знаковою природою інформації	Текстові, в яких більшу частину довідника займає текст та образотворчі, в яких більшу частину займають ілюстрації
За характером інформації	Навчальний довідник, який містить дані з певної навчальної дисципліни

Видавництво видало такі навчальні довідники: «Біологія. Довідник для абітурієнтів та школярів» автор Біда О.; «Хімія. Довідник для абітурієнтів та школярів» автор Шиян Н.; «Географія. Довідник для абітурієнтів та школярів» автор Кобернік С.; «Математика. Комплексне видання. ЗНО+ДПА 2021.Довідник» автор Гальперіна А.; «Історія України. 2000 тестів для підготовки до ЗНО 2021. Довідник» автор Власов В.; «Географія. Довідник для абітурієнтів та школярів» автор Коваленко К.; «Математика. Довідник для абітурієнтів та школярів» автор Ушаков Р.; «Фізика. Довідник для абітурієнтів та учнів загальноосвітніх навчальних закладів» автор Дідович А.; «Хімія. Комплексне видання. ЗНО 2021» автор Титаренко О.; «Довідник школяра. 1-4 класи» автор Водораська М.; «Новий довідник. Українська література» автор Тверда Л.; «Довідник школяра. Англійська мова. Довідник з англійської мови» автор Давиденко Л.; «Географія. Комплексний довідник абітурієнта» автор Шиян Н. тощо.

У видавництві «Наукова думка» навчальні довідники становлять 10 відсотків від загальної кількості видань видавництва.

Рис. 2.15. Відсоток навчальних довідників від загальної кількості видань видавництва «Наукова думка»

Типологія навчальних довідників видавництва «Наукова думка» подана у таблиці 2.16.

Таблиця 2.16.

**Типологічна характеристика навчальних довідників
видавництва «Наукова думка»**

За складом основного тексту	Спеціалізовані, які містять вузько тематичну інформацію
За цільовим призначенням	Навчальні, призначенні для учнів
За знаковою природою інформації	Текстові, в яких більшу частину довідника займає текст та образотворчі, в яких більшу частину займають ілюстрації
За характером інформації	Навчальний довідник, який містить дані з певної навчальної дисципліни

До довідників, які випустило видавництво належать: «Іменник. Граматичний довідник» автор Лозова Н.; «Дзвона чи дзвону? Довідник» автор Лозова Н.; «Довідник з українського літературного слововживання» автор Головащук С.; «Перший довідник учня. 1–4 класи» автор Давиденко Л.; «Українська мова та література. Довідник» автор Блажко А.; «55 ідей бізнесу. Довідник з менеджменту» автор Нечипоренко Н.; «Довідник з історії України 5-11 класи» автор Іваків І.; «Українська мова. Довідник» автор Блажко М.; «Географія. Комплексний довідник абітурієнта» автор Ушаков Р. та інші.

У видавництві «Торсінг плюс» навчальні довідники становлять 10 відсотків від загальної кількості видань видавництва.

Рис.2.17. Відсоток навчальних довідників від загальної кількості видань видавництва «Торсінг плюс»

Типологія навчальних довідників видавництва «Торсінг плюс» подана у таблиці 2.18.

Таблиця 2.18.

**Типологічна характеристика навчальних довідників
видавництва «Торсінг плюс»**

За складом основного тексту	Спеціалізовані, які містять вузько тематичну інформацію
За цільовим призначенням	Навчальні, призначенні для учнів
За знаковою природою інформації	Текстові, в яких більшу частину довідника займає текст
За характером інформації	Навчальний довідник, який містить дані з певної навчальної дисципліни

Видавництво випустило у світ такі довідники: «НПД Хімія Науково-практичний довідник. Повний курс» автор Гончаренко Л.; «НПД Фізика. довідник. повний курс» автор Столяревська Н.; «Всесвітня історія. Довідник. повний курс» автор Губіна С.; «Українська мова. Комплексне видання для підготовки до ЗНО і ДПА. Частина 1. Довідник» автор Ткачук Т.; «Довідник молодшого школяра. Українська мова. 1-4 клас» автор Медведь О.; «Математика. Довідник для старшокласників та абітурієнтів» автор Пліщук М.; «Математика. Довідник для старшокласників та абітурієнтів» автор Губіна С.; «Біологія. Довідник для учнів та абітурієнтів» автор Бутвиловський О. тощо.

Отже, проведений аналіз показав, що середній відсоток довідників у репертуарі видавництв навчальної літератури склав 15% (набільше –22% у видавництві «Літера ЛТД», найменший – 10% у видавництвах «Торсінг плюс» та «Наукова думка»). Щодо типологічної характеристики, то за складом основного тексту у видавництвах переважають спеціалізовані довідники, за цільовим призначенням – навчальні, за знаковою природою інформації – текстові, рідше образотворчі, і за характером інформації – навчальні довідники, які містять відомості з конкретного навчального предмету.

2.3. Художнє та технічне оформлення навчальних довідників

У будь-який час книга цінувалась не тільки, коли була корисною та доречно зроблена, але й красивою, залежно від гармонії її функціональних та декоративних елементів.

Художнє оформлення довідників фіксується ДСТУ 3018-95. «Видання. Художнє виконання». В ньому вказується, що хороший дизайн навчальних довідників значною мірою залежить від розуміння унікальності дизайну [12, с. 12]. Слід пам'ятати, що художня складова видання, тобто структура всього дизайну та різних його елементів, відіграє важливу роль, що створює внутрішню єдність дизайну як твору мистецтва. Складається вона з компонентів друкарського пристрою (літери, пробільних матеріалів тощо). Основною складовою художньої форми видання є ілюстрації.

Ілюстрації в навчальних довідниках формують інформацію вищого рівня, яка візуалізує те, про що йдеться в тексті. Іноді візуальна сфера є не обов'язковим елементом, але в більшості випадків її мета обґрунтовується метою публікації та адресою читача. Візуалізація ключових моментів історії надає читачам більше інформації та активізує їхню духовну та психологічну діяльність. Ілюстрації в довіднику є одним з основних засобів збагачення його інформації. Необхідною вимогою до опису є його органічний та логічний зв'язок із змістом тексту.

Як вказує ДСТУ 3018-95 ілюстрації за способом відтворення класифікуються на:

- штрихові – утворенні з крапок, штрихів, ліній чи суцільних площин різних розмірів, але однакової насиченості;
- півтонові – утворенні з окремих ділянок різної насиченості, що переходять від світлого до темного;
- інфографіку – діаграми, карти, схеми, креслення, плани, таблиці, які наочно подають і аналізують інформацію [12, с. 9].

Е. Адамов та В. Кричевский подають такі настанови, щодо використання ілюстрацій у навчальних довідниках: «Ілюстрації мають використовуватися

тільки у тих випадках, коли вони розкривають, пояснюють або доповнюють інформацію, що міститься в книзі»[2, с. 77].

«Під час підготовки ілюстрацій слід враховувати можливості відтворення їх типографією та інші фактори»[2, с. 89].

«Ілюстрації у вигляді схем не повинні повторювати матеріалу основного тексту або містити зайву інформацію, що відволікає читача від засвоєння теми»[2, с. 90].

«При поданні статистичних даних доцільно використовувати графіки та діаграми, які є ефективним засобом передачі інформації» [2, с. 95].

Ілюстрації в довіднику є одним з основних засобів збагачення його інформації. Необхідною вимогою до опису є його органічний та логічний зв'язок із змістом тексту.

Не менш важливим є і друкарський шрифт, як засіб оформлення видання. Він використовується для відтворення тексту і значною мірою визначає зручність читання, загальний художній вигляд книги та її вартість. Шрифт – це один із найважливіших вимог до елементів дизайну книги. Вимоги до шрифту які потрібно поставити перед його вибором- це розбірливість, художня перевага, технологічність (що дає можливість друкувати без деформації під час друку книги). Всі дані аспекти вибору шрифту слід враховувати при створенні навчального довідника.

Художнє оформлення навчальних довідників надзвичайно важливе. Основною метою дизайну є чітке відображення змісту тексту у всіх можливих методах друку та синтезу, щоб винаходити художні та друкарські форми, відповідні цілям читача в кожному конкретному випадку. Для того, щоб правильно розробити художнє оформлення, потрібно враховувати і поліграфічне оформлення навчального довідника, а саме: формат видання, оформлення обкладинки, папір, тип видання тощо.

Поліграфічне оформлення навчальних довідників фіксується ДСТУ 3772-98 «Вимоги поліграфічного відтворення. Загальні технічні вимоги»[13,

с.11]. В якому вказано, що авторський текстовий оригінал повинен бути підготовлений відповідно до таких вимог:

- формат паперу А4 210 x 297 мм;
- текстовий редактор – WORD;
- поля зліва, знизу та зверху – 20 мм, справа – 15 мм;
- шрифт – Times New Roman, (кегель 14), міжрядковий інтервал – одинарний;
- режим переносу слів – відключений. Розставлення переносу слів ручним способом забороняється;
- усі слова всередині абзацу розділяються тільки одним пробілом;
- перед розділовим знаком пробіли не ставлять, після розділового знака – один пробіл;
- між ініціалами, після ініціалів (перед прізвищем), перед скороченнями і між ними ставиться нерозривний пробіл (сполучення клавіш Shift+Ctrl+пробіл);
- виділення курсивом, напівжирним, великими літерами забезпечуються засобами Word.

Якщо публікація подається як частина розділу (підрозділу, відбору), перед текстом вказується заголовок цього розділу (підрозділ).

Щодо колонтитулів, то вони повинні бути розміщений в окремому рядку вгорі або в нижній частині кожної сторінки (праворуч або ліворуч).

Наявність змісту у навчальних довідниках обов'язкова. ДСТУ 3772-98. «Вимоги поліграфічного відтворення. Загальні технічні вимоги». Вказує, що є такі елементи змісту:

- назву розділу (підрозділу), в якому розміщено публікацію;
- інформація про публікацію.

Якщо посилається на ДСТУ 3772-98 «Вимоги поліграфічного відтворення. Загальні технічні вимоги», то воно вказує, що: «кожний елемент змісту розташовують в окремому рядку. Послідовність і форма наведення елементів у змісті мають відповідати послідовності та формі подання

відомостей про публікації, зазначених перед їх текстом. Назва змісту розміщується перед відомостями про його складові елементи. Її наводять окремим рядком і виділяють поліграфічними засобами. Зміст розташовують на початку чи в кінці видання (до чи після тексту видання)»[13, с. 5].

Як вказує М. Тимошик, «сторінки довідкового видання повинні мати обов'язкову порядкову нумерацію. Для нумерації сторінок у виданні вживають тільки арабські цифри. Порядковий номер сторінки позначають колонцифрою, яку наводять окремим рядком у верхній чи нижній частині сторінки видання, і проставляють на всіх його сторінках, крім сторінок титульного аркуша і останньої сторінки)»[46, с. 26].

Отже, художнє і технічне оформлення навчальних довідників надзвичайно важливе, адже від цих аспектів залежить чи мало функцій, які допомагають розвинути видання так, щоб воно приносило користь та важливу інформацію читачеві.

РОЗДІЛ 3 Редакторський аналіз навчальних довідників

3.1 Редакторський аналіз навчального довідника «Українська мова школяра і студента», автор О.А. Росінська

Навчальний довідник «Українська мова школяра і студента» — це довідник із сучасної української мови, який укладено відповідно до оновлених програм для загальноосвітніх шкіл і охоплює матеріал за весь шкільний курс.

Типологічна характеристика довідника:

- за складом основного тексту – це комплексний довідник, тому що містить різнопланові відомості з теми української мови;
- за характером інформації – навчальний довідник, тому що містить дані з певної навчальної дисципліни, а саме з української мови;
- за знаковою природою інформації – текстовий, тому що більшу частину довідника займає текст;
- за цільовим призначенням – навчальний, призначений для учнів та студентів, створений відповідно до навчальної програми.

Щодо художньо-технічного оформлення і поліграфічного виконання, то даний довідник:

- за форматом: стандартний, тому що має формат 84x108/32;
- за наявністю ілюстрацій: неілюстрований, містить чорно-білі схеми та таблиці;
- папір видання: газетний, тому що папір трошки забарвлений та в ньому вміст деревної маси становить не менш як 70%;
- обкладинка видання: тверда (виготовлена з покритого з матерією картону).

Довідник складається з трьох частин, у першій частині подані відомості з основних розділів курсу: фонетика, орфоепія, фразеологія тощо. У другій частині подано основні правила орфографії та пунктуації, а у третій частині подано додаток розбору та аналізу слів, речень та словосполучень, також показано приклади лексичного, синтаксичного та морфологічного розбору. У

кожному із цих частин є розділи, які складаються з певних тем, котрі діляться на довідкові статті. Найважливіша інформація виділяється жирним шрифтом, курсивом, рамочкою або їх поєднанням.

Текст видання поділяється на основний, додатковий та пояснювальний. Додатковий текст набраний кеглем меншим, ніж основний текст, пояснювальний також набраний меншим кеглем, але ще має виділення, які привертають увагу читача.

Мова аналізованого довідника характеризується доступністю інформації. Увесь текст написаний лаконічною, простою мовою, не перевантажений цитатами та художніми засобами, вся інформація однаково важлива, вона є достовірною та точною. Фактичний матеріал поданий в зрозумілій і стислій формі. Мова та стиль викладу виправдані читацькою аудиторією видання.

Перейдемо до аналізу елементів апарату навчального довідника.

Серед **пошукових елементів** апарату видання в книзі присутні:

- зміст;
- покажчик;
- колонтитули.

Зміст розташовано в кінці видання (Додаток А), хоча доцільніше було б розташувати його на початку навчального довідника. За охопленням заголовків – це всеохоплюючий зміст (охоплює всі заголовки, які є в середині видання). Зміст має таблично вивідну форму. Заголовки змісту точно повторюють заголовки у тексті, без скорочень. Точно та повно відтворено структуру тексту; присутня витриманість змістової підпорядкованості, тобто в змісті добре видно, до якої частини відноситься розділ, який складається з певних тем.

Покажчик у навчальному довіднику (Додаток Б) виконує довідково-пошукову та орієнтувальну функції. За кількістю об'єктів пошуку він багатооб'єктний, за принципом розташування матеріалу – алфавітний, за складом і структурою рубрик – глухий, за способом аналізу матеріалів –

формальний, за ступенем охоплення матеріалу всеохоплюючий, за ступенем деталізації об'єктів докладний та за повнотою наведення об'єктів повний.

У довіднику використано нижні колонтитули (Додаток В), тобто ті, що розміщуються внизу тексту. Колонтитули переривчасті, тобто змінюються лише з початком нового розділу, з лівого боку вказано назву розділу, а з правого боку номер сторінки. Вони допомагають учневі, студентові полегшуючи пошук потрібного матеріалу.

З пояснюючих компонентів у довіднику наявна лише передмова (Додаток Г). У навчальному довіднику подано орієнтувальну передмову. Завдяки передмові читач зрозуміє структуру видання та зможе вільно орієнтуватись в навчальному матеріалі. У передмові вказано на роль та значення навчального предмета.

З доповнюючих компонентів аналізований довідник має такі словники: «Словник основних лінгвістичних термінів» (Додаток Д), «Короткий орфографічний словник» (Додаток Е), «Короткий тлумачний словник» (Додаток Є). Усі ці словники доповнюють довідник, завдяки їм читач може дізнатись деякі незрозумілі прислівники і терміни, пов'язані зі сферою культури та мистецтва.

Також у цьому навчальному довіднику є система скорочень (Додаток Ж), яка подана на початку видання, у ній показано, як скорочено певні слова, які будуть зустрічатись під час читання.

Щодо ілюстрацій, то як вже було сказано вище, їх немає, у довіднику є лише таблиці (Додаток З) та схеми (Додаток И). Усі таблиці пронумеровані, але не мають тематичного заголовка. При оформленні схем дотримано принципу однаковості – однакового зображення зв'язків, полів тощо. Таблиці та схеми повністю доповнюють текст, тобто вони не просто виконують естетичну функцію, а наочно пояснюють текст.

На титульній сторінці (Додаток І) вміщено такі відомості: назва видання; підзаголовкові дані, а саме відомості, що пояснюють заголовок, та вихідні відомості, а саме емблема з назвою видавництва та рік випуску видання.

На звороті титулу (Додаток І) наявний шифр зберігання видання, авторський знак, макет анотованої каталожної карти, дані про документ за яким схвалено до використання в загальноосвітніх закладах. Внизу сторінки Міжнародний стандартний номер книги (ISBN) та знак охорони авторського права.

Остання сторінка навчального довідника (Додаток Й) містить надвипускні дані, у яких вказується повна назва, повні імена авторів, вид видання за цільовим призначенням, імена учасників редакційно-видавничого процесу. Випускні дані в яких вказано формат паперу та частку аркуша, обсяг видання в умовних друкованих аркушах, наклад, номер замовлення виготовника видавничої продукції, назву та місцезнаходження видавця, відомості про видачу видавцю свідоцтва про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру України видавців.

Отже, зробивши редакторський аналіз навчального довідника «Українська мова школяра і студента», автор О.А. Росінська, можемо дійти висновку, що в загальному довідник розроблений добре та зручно, але є і недоліки, наприклад зміст, який розташовано в кінці видання, хоча доцільно розташувати зміст на початку книги, для того, щоб читач зразу ознайомився із змістом видання. В основному довідник поєднує у собі високу інформативність із простотою, завдяки чому надасть читачеві потрібну інформацію.

3.2 Редакторський аналіз навчального довідника «Географія старшокласника та абітурієнта», автори А.П. Голіков та Л.І. Зеленська

Навчальний довідник «Географія старшокласника та абітурієнта» — це довідник, який розроблений на основі програми з географії для вступників на географічні та економічні спеціальності вищих навчальних закладів. Розрахований на випускників шкіл, ліцеїв та абітурієнтів, які складають вступний іспит з географії.

Типологічна характеристика довідника:

- за складом основного тексту – це комплексний довідник, тому що містить різнопланові відомості з теми географія;

- за характером інформації – навчальний довідник, тому що містить дані з певної навчальної дисципліни, а саме з географії;
- за знаковою природою інформації – текстовий, тому що більшу частину довідника займає текст;
- за цільовим призначенням – навчальний, призначений для старшокласників та абітурієнтів, містить програму з географії.

Щодо художньо-технічного оформлення і поліграфічного виконання, то даний довідник:

- за форматом: середній, тому що має формат 60х90/16;
- за наявністю ілюстрацій: неілюстрований;
- папір видання: газетний, тому що папір трошки забарвлений та в ньому вміст деревної маси становить не менш як 70%;
- обкладинка видання: м'яка (виготовлена як правило, із звичайного паперу).

Довідник складається з трьох частин: у першій частині здійснюється загальний географічний огляд земної кулі, у другій частині подані відомості про географію України, а у третій частині подана інформація про економічну і соціальну географію світу. У кожній з цих частин є розділи, які складаються з певних тем, котрі діляться на довідкові статті. Важлива інформація, яка подається у певній темі чи якісь важливі визначення не виділені, хоча доцільно було б їх виділити жирним шрифтом для того, аби читач одразу звернув на це увагу.

Текст видання поділяється на основний та додатковий. Додатковий текст набраний кеглем меншим, ніж основний текст. У аналізованому довіднику до додаткового тексту відноситься програма з географії (Додаток К), у якій розповідається про те, що повинен знати на іспиті з географії вступник до вищого навчального закладу, завдяки цьому читач зможе краще підготуватись до іспитів та з інформації, яка є у навчальному довіднику виділити найосновніше для себе.

Мова навчального довідника є доступною та легкою. Увесь текст написаний лаконічно та просто, щоб читачу легко та зрозуміло сприймалась інформація. Текст не перевантажений цитатами та художніми засобами, вся інформація однаково важлива, вона є достовірною та точною. Фактичний матеріал поданий в зрозумілій і стислій формі.

Проаналізуємо елементи апарату видання. Серед **пошукових елементів** апарату видання в книзі присутні:

- зміст;
- колонтитули.

Зміст розташовано на початку видання (Додаток Л) і це дуже добре, тому що читач, коли відкриє довідник, одразу ж ознайомиться з його наповненням. За охопленням заголовків – це всеохоплюючий зміст (охоплює всі заголовки, які є в середині видання). Зміст має таблично вивідну форму. Точно та повно відтворено структуру тексту; присутня витриманість змістової підпорядкованості, тобто в змісті добре видно до якої частини відноситься розділ, який складається з певних тем. Заголовки змісту точно повторюють заголовки у тексті, без скорочень.

У довіднику використано верхні колонтитули (Додаток М), тобто ті, що розміщуються вверху тексту. Колонтитули переривчасті, тобто змінюються лише з початком нового розділу, з лівого боку вказано номер сторінки, а з правого боку назву розділу. Вони допомагають старшокласникам та абітурієнтам тим, що полегшують пошук потрібного матеріалу.

Серед **бібліографічних компонентів** у виданні є список використаних джерел (Додаток Н). Список показує джерельну основу довідника, відображає здатність автора брати участь у відборі та аналізі літератури та вказує, яку інформацію було запозичено в інших публікаціях.

У аналізованому навчальному довіднику відсутні доповнюючі та пояснюючі компоненти. Хоча доцільно було використати з доповнюючих компонентів додатки, які б несли у собі певну додаткову інформацію та збагачували б зміст навчального довідника, а також робили б його

переконливішим та ґрунтовнішим, наприклад словнички або ж графіки чи діаграми. А з пояснюючих компонентів можна було б використати передмову, яка б пояснила структуру видання та охарактеризувати його архітекtonіку, щоб абітурієнти могли вільно переглядати матеріал.

Ілюстрацій у довіднику немає. Таблиці також відсутні, але було б непогано якби вони були, тому що завдяки ілюстраціям, та таблицям доповнюється текст, тобто вони не просто виконують естетичну функцію, а наочно пояснюють текст.

На титульному аркуші навчального довідника «Географія старшокласника та абітурієнта» (Додаток О) розміщені надзаголовкові дані, а саме ініціали авторів видання, нижче посередині великими літерами назва видання, внизу сторінки вихідні дані – рік, місто та видавництво, у якому було видано книгу.

На звороті титульного аркушу (Додаток П) наявний шифр зберігання видання, авторський знак, макет анотованої каталожної карти. Внизу сторінки Міжнародний стандартний номер книги (ISBN) та знак охорони авторського права. А також на звороті титули розташовані усі дані, які б мали бути на останній сторінці видання, відповідно останньої сторінки видання немає, а саме розташовані надвипускні дані у яких вказується повна назва, повні імена авторів, вид видання за цільовим призначенням, імена учасників редакційно-видавничого процесу. Випускні дані в яких вказано формат паперу та частку аркуша, обсяг видання в умовних друкованих аркушах, наклад, номер замовлення виготівника видавничої продукції, назву та місцезнаходження видавця, відомості про видачу видавцю свідоцтва про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру України видавців.

Отже, проаналізувавши навчальний довідник «Географія старшокласника та абітурієнта», автори А.П. Голіков та Л.І. Зеленська можна зробити висновок, що в загальному видання розроблено добре, але є декілька недоліків, такі як: відсутність ілюстрацій, пояснюючих і доповнюючих

компонентів, але навіть попри це навчальний довідник містить у собі велику кількість інформації, яка подана лаконічно та просто.

3.3 Редакторський аналіз «Довідника з біології», автори Т. Л. Богданова, О. В. Брайон, О.В. Данилова, О. В. Денисьєвський, З.Ф. Ключко, Г. К. Кравець, С. С. Малюта, В.А. Труханов, В. О. Цибенко

«Довідника з біології»— це довідник в якому представлені всі основні розділи біології. Метою довідника є допомогти студентам, абітурієнтам отримати повну й сучасну інформацію довідкового характеру з біології. Крім того автори хотіли зацікавити різними проблемами біології особливо студентів, які прагнуть дізнатись багато цікавого з цього предмету.

Типологічна характеристика довідника:

- за складом основного тексту – це комплексний довідник, тому що містить різнопланові відомості з теми біології;
- за характером інформації – навчальний довідник, тому що містить дані з певної навчальної дисципліни, а саме з біології;
- за знаковою природою інформації—текстовий, тому що більшу частину довідника займає текст;
- за цільовим призначенням – навчальний, призначений для студентів та абітурієнтів.

Щодо художньо-технічного оформлення і поліграфічного виконання, то даний довідник:

- за форматом: стандартний, тому що має формат 84x108/32;
- за наявністю ілюстрацій: ілюстрований;
- папір видання: офсетний;
- обкладинка видання: тверда (виготовлена з покритого з матерією картону).

Довідник складається з чотирьох частин: у першій частині розповідається про будову та життя рослин, у другій частині подані відомості про різноманітні тварини, у третій частині подана інформація про анатомію та

фізіологію людини і у четвертій частині розповідається про загальну біологію. Також розглянуто сучасні дані щодо молекулярних механізмів скорочення м'язів, електричних процесів в організмі, механізмів пам'яті, взаємовідносини організму та пам'яті. У кожному із цих частин є розділи, які складаються з параграфів, котрі діляться на довідкові статті. Найважливіша інформація виділяється жирним шрифтом, курсивом, рамочкою або їх поєднанням.

Текст видання поділяється на основний та додатковий. Додатковий текст, як правило, набраний кеглем меншим, ніж основний текст. Мова аналізованого довідника є доступною, але не зовсім легкою, оскільки довідник містить багато слів, які навіть важко прочитати, в основному це певні визначення, але рятує те, що до кожного з них є пояснення.

Увесь текст написаний лаконічно, текст не перевантажений цитатами та художніми засобами, вся інформація є достовірною та точною. Фактичний матеріал поданий в стислій формі.

Перейдемо до аналізу елементів апарату навчального довідника.

Серед **пошукових елементів** апарату видання в книзі присутні:

- зміст;
- покажчик.

Зміст розташовано в кінці видання (Додаток Р), хоча доцільніше було б розташувати його на початку навчального довідника, щоб читач зразу ознайомився з наповненням видання. За охопленням заголовків – це всеохоплюючий зміст (охоплює всі заголовки, які є в середині видання). Зміст має найпоширенішу форму, тобто таблично вивідну. Заголовки змісту точно повторюють заголовки у тексті, без скорочень. Точно та повно відтворено структуру тексту; присутня витриманість змістової підпорядкованості, тобто в змісті добре видно до якої частини відноситься розділ, який складається з певних параграфів.

Предметний покажчик розташований перед змістом (Додаток С). У ньому розташовані за алфавітом предметні рубрики, які схарактеризовані на основі згаданих раніше у тексті явищ, понять, об'єктів та багато інших

предметів. За кількістю об'єктів пошуку він багатооб'єктний, за принципом розташування матеріалу – предметний, за складом і структурою рубрик – глухий, за способом аналізу матеріалів – формальний, тобто вміщує формальні згадки про рубрику, за ступенем охоплення матеріалу всеохоплюючий, за ступенем деталізації об'єктів докладний та за повнотою наведення об'єктів повний.

З пояснюючих компонентів у довіднику наявна лише передмова.

Передмова у навчальному довіднику є інструктивно-методична (Додаток Т). Основною метою такої передмови є надання мінімальної систематизованої інформації про те, як користуватися цим довідником та як засвоїти матеріали, що містяться в цій книзі.

Серед **бібліографічних компонентів** у виданні є список використаних джерел (Додаток У). Список показує джерельну основу довідника, відображає здатність автора брати участь у відборі та аналізі літератури та вказує, яку інформацію було запозичено в інших публікаціях.

Щодо ілюстрацій, то їх у навчальному довіднику достатньо. Всі ілюстрації науково-пізнавальні, тобто вони не просто виконують естетичну функцію, а наочно пояснюють текст. Ілюстрації виконують інтерпретаційну, пізнавально - навчальну та виховну функції. За значенням та зв'язком з текстом – це ілюстрації, що супроводжують текст. Єдиний недолік ілюстрацій – це те, що вони усі чорно-білі, що інколи ускладнює сприйняття змісту, а тим більше це довідник з біології, у якому показано різні пагони рослин чи певні органи тварин, які у чорно-білому вигляді не зовсім зрозумілі та важче сприймаються, тому було б краще подати кольорові ілюстрації.

Також у довіднику є таблиці, усі вони пронумеровані та мають тематичний заголовок. Таблиці достатньо великі, є навіть такі, які займають цілу сторінку видання (Додаток Ф). Таблиці повністю доповнюють текст.

На титульній сторінці (Додаток Х) вміщено такі відомості: назва видання; підзаголовкові дані, а саме відомості, що пояснюють заголовок та вихідні відомості, а саме емблема з назвою видавництва та рік випуску видання.

На звороті титулу (Додаток Ц) наявний шифр зберігання видання, авторський знак, макет анотованої каталожної карти, анотація. Внизу сторінки Міжнародний стандартний номер книги (ISBN) та знак охорони авторського права.

Остання сторінка навчального довідника (Додаток Ч) містить надвипускні дані у яких вказується повна назва, повні імена авторів, вид видання за цільовим призначенням, імена учасників редакційно-видавничого процесу. Випускні дані в яких вказано формат паперу та частку аркуша, обсяг видання в умовних друкованих аркушах, наклад, номер замовлення виготівника видавничої продукції, назву та місцезнаходження видавця, відомості про видачу видавцю свідоцтва про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру України видавців.

Отже, зробивши редакторський аналіз «Довідника з біології» можна дійти висновку, що навчальний довідник розроблено цілком добре. Він поєднує у собі високу інформативність із простотою та логічністю викладу. Серед помічених недоліків це чорно-білі ілюстрації, що інколи ускладнюють сприйняття змісту.

3.4 Порівняльна характеристика навчальних довідників: «Українська мова школяра і студента», автор О. А. Росінська; «Географія старшокласника та абітурієнта», автори А. П. Голіков та Л. І. Зеленська; «Довідник з біології», автори Т. Л. Богданова, О. В. Брайон, О. В. Данилова, О. В. Денисьєвський, З. Ф. Ключко, Г. К. Кравець, С. С. Малюта, В. А. Труханов, В. О. Цибенко

Проаналізувавши навчальні довідники, ми можемо порівняти їх між собою, а також визначити слабкі та сильні сторони кожного із них.

Порівняння почнемо з типологічної характеристики, яка в усіх навчальних довідниках однакова, тобто за складом основного тексту довідники комплексні, за характером інформації навчальні та за цільовим призначенням навчальні, розроблені для студентів та абітурієнтів.

Щодо художньо-технічного оформленням і поліграфічного виконання, то тут не усі навчальні довідники схожі між собою, наприклад за форматом довідник «Українська мова школяра і студента» стандартний (84x108/32), довідник «Географія старшокласника та абітурієнта» середній (60x90/16) і «Довідник з біології» також стандартний (84x108/32); за наявністю ілюстрацій довідники «Українська мова школяра і студента» та «Географія старшокласника та абітурієнта», неілюстровані, а «Довідник з біології» ілюстрований; папір у довідниках «Українська мова школяра і студента» та «Географія старшокласника та абітурієнта» газетний, коли у «Довідника з біології» офсетний; щодо обкладинки, то у довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта» вона м'яка, а у двох інших навчальних довідниках тверда.

Почнемо з більш детального аналізу, а саме з обсягу книг. Усі три навчальні довідники є однотомними та складаються з трьох частин, але відрізняються між собою кількістю сторінок, у довіднику «Українська мова школяра і студента» 390 сторінок, у довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта» 352 сторінки і найбільше сторінок з усіх видань у «Довідника з біології», який містить 793 сторінки.

За розташуванням матеріалу усі три навчальні довідники є систематичними, тобто їхній матеріал поділений на теми, які розташовані в хронологічній послідовності.

Аналізуючи мову та стиль викладу, можемо сказати, що за цими критеріями навчальні довідники схожі. Мова довідників характеризується доступністю інформації. Увесь текст написаний лаконічною, простою мовою, вся інформація однаково важлива, вона є достовірною та точною. Фактичний матеріал поданий в зрозумілій і стислій формі. От тільки мова «Довідника з біології» з одного боку є доступною, але не зовсім легкою, оскільки довідник містить багато слів, які навіть важко прочитати, в основному це певні визначення, але рятує те, що до кожного з них є пояснення.

Верстка навчальних довідників також в усіх однакова, а саме заверстана в одну колонку, що є зручним для читання видання.

Перейдемо до порівняльної характеристики елементів апарату навчальних довідників.

Отож, пошукові компоненти апарату видання в усіх навчальних довідниках схожі лише наявністю змісту. Довідник «Українська мова школяра і студента» та довідник «Географія старшокласника та абітурієнта» схожі між собою наявністю колонтитулів, а «Довідник з біології» схожий з довідником «Українська мова школяра і студента» наявністю покажчика та навіть тут є відмінність, адже у першому довіднику предметний покажчик, а у другому алфавітний.

Пояснюючі компоненти у довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта» відсутні, тоді як у довіднику «Українська мова школяра і студента» та у «Довіднику з біології» наявна лише передмова.

Доповнюючі компоненти наявні лише у навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента», це різні словнички, у двох інших довідниках доповнюючих компонентів немає.

Якщо аналізувати бібліографічні компоненти, то вони схожі у двох довідниках: «Географія старшокласника та абітурієнта», «Довідник з біології», а саме списком використаних джерел. У навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента» повністю відсутні бібліографічні компоненти.

Ілюстративний матеріал у довідниках «Українська мова школяра і студента» і «Географія старшокласника та абітурієнта» відсутній, тоді як у «Довіднику з біології» ілюстрацій достатньо. Всі ілюстрації науково-пізнавальні, тобто вони не просто виконують естетичну функцію, а наочно пояснюють текст. Ілюстрації виконують інтерпретаційну, пізнавально-навчальну та виховну функції.

Щодо таблиць то у довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта» їх немає, а у довіднику «Українська мова школяра і студента» та у «Довіднику з біології» вони наявні в достатній кількості. Усі таблиці

пронумеровані. Таблиці повністю доповнюють текст, тобто вони не просто виконують естетичну функцію, а наочно пояснюють текст. Також у навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента» присутні схеми, яких немає у двох інших навчальних довідниках. При оформленні схем дотримано принципу однаковості, схеми вдало доповнюють текст та наочно пояснюють його.

Неможливо не підмітити того, що у навчальному довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта» немає останньої сторінки видання, на якій мали б бути розміщені надвипускні дані у яких вказується повна назва, повні імена авторів, вид видання за цільовим призначенням тощо. Усі ці дані розміщені на звороті титули, у двох інших аналізованих довідниках остання сторінка видання наявна.

Тепер перейдемо до характеристики слабких та сильних сторін навчальних довідників.

Якщо говорити про зручність користування довідником, то тут безпосередньо переважає навчальний довідник «Українська мова школяра і студента», тому що у ньому наявні усі три компоненти, які важливі при зручності користування книгою, а саме: зміст, колонтитули та покажчик. У «Довіднику з біології» є тільки зміст та покажчик, а у довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта» є зміст та колонтитули.

Великим мінусом є відсутність доповнюючих та пояснюючих компонентів у навчальному довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта», хоча доцільно було б використати з доповнюючих компонентів певні словники, а з пояснюючих передмову, ці елементи збагачували б зміст навчального довідника. Це ж саме відноситься і до «Довідника з біології» у якому також відсутні доповнюючі компоненти. У навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента» наявні, як і доповнюючі, так і пояснюючі компоненти, що однозначно є сильною стороною видання.

Великим плюсом є наявність ілюстрацій у «Довіднику з біології», які допомагають краще сприйняти матеріал та запам'ятати його, єдиний їх недолік

– це чорно-білий колір та порівняно з іншими аналізованими довідниками, у яких ілюстрації повністю відсутні, «Довідник з біології» безпосередньо переважає над ними.

Таблиці присутні, як і у довіднику «Українська мова школяра і студента», так і у «Довіднику з біології», що говорить про те, що це їх сильна сторона, порівняно з навчальним довідником «Географія старшокласника та абітурієнта» у якого немає таблиць.

Отже, довідник «Українська мова школяра і студента», «Довідник з біології» та довідник «Географія старшокласника та абітурієнта» не дуже сильно, але все ж таки різняться між собою. У кожному з навчальних довідників є свої плюси та недоліки. Проте довідники виправдовують своє цільове призначення – під час навчання, підготовки до іспитів чи вступу в навчальний заклад, вони цілком підготують та допоможуть студентам, абітурієнтам, учням тощо.

ВИСНОВКИ

Аналіз українського книговидавничого ринку навчальних довідників засвідчив, більшість видавництв, які випускають таку продукцію є приватними. За знаковим принципом усі видавництва є текстовими, а за структурою підпорядкованості самостійними. За економічною природою господарювання усі видавництва є комерційними, а за формою об'єднання майна: товариствами з обмеженою відповідальністю. Серед проаналізованих видавництв за обсягом випущеної продукції є середні та великі, а за способом формування статутного фонду є як і унітарні, так і корпоративні. Усі аналізовані видавництва спеціалізуються на випуску навчальних видань.

Типологічна характеристика досліджуваних видань показала, що за складом основного тексту у видавництвах переважають спеціалізовані довідники, за цільовим призначенням – навчальні, за знаковою природою інформації – текстові, рідше образотворчі, і за характером інформації – навчальні довідники, які містять відомості з конкретного навчального предмету. Аналіз їх місця у репертуарі навчальних видань досліджуваних видавництв дозволив дійти висновку, що середній відсоток навчальних довідників склав 15%, найменший – 10 % і найбільший – 22% від загального обсягу навчальних видань.

Пророблений редакторський аналіз навчальних довідників засвідчує, що в основному довідники розроблені добре, але, звісно, є і певні недоліки. Наприклад, у навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента», автор О.А. Росінська недоліком є те, що зміст розташований в кінці, хоча доцільно розташувати його на початку навчального видання, для того, щоб читач зразу ознайомився з його змістом та структурою. В цілому ж довідник поєднує у собі високу інформативність із простотою викладу матеріалу, завдяки чому надасть читачеві потрібну інформацію.

Навчальний довідник «Географія старшокласника та абітурієнта» авторів А.П. Голікова та Л.І. Зеленської містить велику кількість інформації,

яка подана лаконічно та просто, але є декілька недоліків, таких як: відсутність ілюстрацій, пояснюючих і доповнюючих компонентів.

«Довідника з біології» авторів Т. Л. Богданова, О. В. Брайон, О. В. Данилової, О. В. Денисьєвського, З. Ф. Ключко, Г. К. Кравець, С. С. Малюти, В. А. Труханова, В. О. Цибенко розроблено цілком добре. Серед помічених недоліків – чорно-білі ілюстрації, що інколи ускладнюють сприйняття змісту. Але в загальному навчальний довідник поєднує у собі високу інформативність із простотою та логічністю викладу.

Зробивши порівняльну характеристику проаналізованих навчальних довідників можна сказати, що за типологією довідники однакові. Щодо художньо-технічного оформленням і поліграфічного виконання, то за форматом довідник «Українська мова школяра і студента» стандартний, довідник «Географія старшокласника та абітурієнта» середній і «Довідник з біології» також стандартний; папір у довідниках «Українська мова школяра і студента» та «Географія старшокласника та абітурієнта» газетний, коли у «Довідника з біології» офсетний; щодо обкладинки, то у довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта» вона м'яка, а у двох інших навчальних довідниках тверда; за наявністю ілюстрацій довідники «Українська мова школяра і студента» та «Географія старшокласника та абітурієнта», неілюстровані, а «Довідник з біології» ілюстрований.

За обсягом всі три довідники однотомні, але відрізняються між собою кількістю сторінок. За розташуванням матеріалу усі три навчальні довідники є систематичними. Аналізуючи мову та стиль викладу, можемо сказати, що за цими критеріями навчальні довідники схожі. Мова довідників характеризується доступністю інформації. Лише мова «Довідника з біології» з одного боку є доступною, але не зовсім легкою, оскільки довідник містить багато слів, які навіть важко прочитати, але виправдовує довідника те, що до кожного з них є пояснення. Верстка навчальних довідників також в усіх однакова, а саме заверстана в одну колонку.

Пошукові компоненти апарату видання в усіх навчальних довідниках схожі лише наявністю змісту. Довідник «Українська мова школяра і студента» та довідник «Географія старшокласника та абітурієнта» схожі між собою наявністю колонтитулів, а «Довідник з біології» схожий з довідником «Українська мова школяра і студента» наявністю покажчика.

Доповнюючі компоненти наявні лише у навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента», це різні словнички, у двох інших довідниках доповнюючих компонентів немає.

Пояснюючі компоненти у довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта» відсутні, тоді як у довіднику «Українська мова школяра і студента» та у «Довіднику з біології» наявна лише передмова.

Якщо аналізувати бібліографічні компоненти, то вони схожі у двох довідниках: «Географія старшокласника та абітурієнта», «Довідник з біології», а саме списком використаних джерел.

Ілюстративний матеріал у довідниках «Українська мова школяра і студента» і «Географія старшокласника та абітурієнта» відсутній, тоді як у «Довіднику з біології» ілюстрацій достатньо. Щодо таблиць то у довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта» їх немає, а у довіднику «Українська мова школяра і студента» та у «Довіднику з біології» вони наявні в достатній кількості.

Завдяки зроблені порівняльній характеристиці, ми визначили плюси та мінуси видань. З мінусів це відсутність доповнюючих та пояснюючих компонентів у навчальному довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта», це ж саме відноситься і до «Довідника з біології» у якому також відсутні доповнюючі компоненти, також мінусом є відсутність таблиць у довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта».

З плюсів – це наявність ілюстрацій у «Довіднику з біології», які допомагають краще сприйняти матеріал та запам'ятати його. Таблиці присутні, як і у довіднику «Українська мова школяра і студента», так і у «Довіднику з біології», що говорить про те, що це їх сильна сторона. Якщо

говорити про зручність користування довідником, то тут безпосередньо переважає навчальний довідник «Українська мова школяра і студента», тому що у ньому наявні: зміст, колонтитули та покажчик.

Усе перелічене дозволяє зробити висновок, що навчальні довідники на книговидавничому ринку України займають свою усталену нішу, а власне редакторський аналіз довідників говорить про те, що вони виконані у відповідності з вимогами до такого типу видань, а незначні перелічені недоліки суттєво не впливають на загальне позитивне враження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агриколянский А. А., Александрова Г. И., Бахтурина Д. Р., Гольцева Э. В. Справочны издания. Типология изданий. Москва: Книга, 1990. 105–118 с .
2. Адамов Е. Б., Кричевский В.Г. Оформление справочных изданий. Москва: Книга, 1981. 110 с.
3. Антонова С. Г. Редакторская подготовка изданий : учебник. Москва: МГУП, 2002. 468 с.
4. Барыкин В.Е. Некоторые проблемы редактирования словарных изданий. Москва: Книга, 1982. 45 с.
5. Біологія: довідник / Т.Л. Богданова та ін. Київ: Наукова думка, 2003. 793 с.
6. Винокуров Д. И. О научно-справочном аппарате энциклопедических изданий. Москва: Книга, 1965.117–127 с.
7. Власюк А. І., Белзецький Р. С. Основи редагування текстів: навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2015. 94 с.
8. Гольцева Э.В., Александрова А. А. Типология справочных изданий. М: Книга, 1979. 18-36 с.
9. Гольцева Э. В. Справочные издания: Специфические особенности и требования. М: Книга, 1982. 200 с.
10. Голюков А. П., Зеленська Л. І. Географія старшокласника та абітурієнта. Харків: Торсінг плюс, 2006. 349 с.
11. ДСТУ 3003—95. Технологія поліграфічних процесів. Київ: Держспоживстандарт України, 2007. 110 с.
12. ДСТУ 3018—95. Видання. Художнє виконання. Київ: Держстандарт України, 1995.27 с.
13. ДСТУ 3772—98. Вимоги поліграфічного відтворення. Київ: Держстандарт України, 1995.20 с.
14. ДСТУ 29.6-2002. Поліграфічне виконання. Загальні. технічні вимоги. Київ: Держстандарт України, 1995. 21 с.

15. ДСТУ 29.4—2001. Обкладинки та палітурки. Типи. Київ: Держстандарт України, 1996. 15 с.
16. ДСТУ 29.5—2001. Видання книжкові. Поліграфічне виконання. Загальні технічні вимоги. Київ: Держстандарт України, 2002. 24 с.
17. ДСТУ 4861:2007. Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості. Вид. офіц. Київ: держспоживстандарт України, 2009. 181 с.
18. ДСТУ 3017:2015. Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 42 с.
19. Дурняк Б. В. Стандарти в поліграфії та видавничій справі: довідник. Львів: Укр. акад. друкарства, 2011. 320 с.
20. Іванченко Р. Г. Літературне редагування / 2-ге вид. К.: Вища школа, 1983. 500 с.
21. Крупенникова И. А. Справочный аппарат научно-технического переводного словаря. Москва: Книга, 1974. 47-58 с.
22. Крайнікова Т. С. Коректура: підручник. Київ: Наша культура і наука, 2005. 252 с.
23. Капелюшний А. О. Стилїстика й редагування: практ. слов.-довід. журналіста. Львів: Паїс, 2002. 576 с.
24. Мануйлов В. А. Персональная энциклопедия как тип издания. Москва: Книга, 1965. 263–269 с.
25. Мильчин А. Э. Справочная книга корректора и редактора. Москва: Книга, 1974. 416 с.
26. Мильчин А. Э., Чельцова Л. К. Справочник издателя и автора. М.: ОЛМА-Пресс, 2003. 800 с.
27. Огар Е. І. Видавнича справа: українсько-російський та російсько-український словник довідник . Львів: Палітра друку, 2002. 224 с.
28. Особливості редагування довідкових видань: всеукраїнська науково-практична конференція. URL:
<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4245/1/Serazhym.pdf>

29. Офіційний сайт видавництва: Підручники і посібники.
URL: <https://pp-books.com.ua>
30. Офіційний сайт видавництва: Навчальна книга – Богдан.
URL: <https://bohdan-books.com>
31. Офіційний сайт видавництва: Академія. URL: <https://academia-pc.com.ua>
32. Офіційний сайт видавництва: Кристал Бук.
URL: <http://kristalbook.com.ua>
33. Офіційний сайт видавництва: Ранок. URL: <https://www.ranok.com.ua>
34. Офіційний сайт видавництва: Основа. URL: <https://osnova.com.ua>
35. Офіційний сайт видавництва: Літера ЛТД. URL: <http://www.litera-ltd.com.ua>
36. Офіційний сайт видавництва: Наукова думка.
URL: <http://www.ndumka.kiev.ua>
37. Офіційний сайт видавництва: Торсінг плюс.
URL: <https://torsing.ua/ua/>
38. Партико З. В. Загальне редагування : навчальний посібник. Львів: ВФ Афіша, 2006. 416 с.
39. Росінська О. А. Українська мова школяра і студента: довідник. Донецьк: БАО, 2006. 390 с.
40. Рябініна Н. А. Технологія редакційно-видавничого процесу: навч. посібник. К: Логос, 2008. 256 с.
41. Сава В. О. Основи техніки творення книги. Львів: Каменяр, 2010. 136 с.
42. Серажим К. С. Особливості редагування довідкових видань. Полтава: Арта, 2014.
43. Сикорский Н. М. Редактирование отдельных видов литературы. М.: Книга, 1987. 400 с.
44. Сикорский Н.М. Теория и практика редактирования. М.: Книга, 1989. 300 с.

45. Тимошик М. М. Книга для автора, редактора, видавця. К.: Наша культура і наука, 2008. 560 с.
46. Тимошик М. М. Технічне редагування: теоретичні та практичні аспекти. К.: Наша культура і наука, 2012. 31 с.
47. Тимошик М. М. Художнє редагування: теоретичні та практичні аспекти. К.: Наша культура і наука, 2012. 38 с.
48. Тріщук О. В. Редагування науково-інформаційного тексту: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: НТУУ «КПІ», 2013. 255 с.
49. Черниш Н. І. До питання про сучасну типологію енциклопедій. Вісник Книжкової палати. 2015. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2015_4_2
50. Черниш Н. І. Редагування енциклопедичних видань: теорія і практика. Львів: Світ, 2015. 235 с.
51. Шевченко В. Е. Художньо-технічне редагування: конспекти лекцій. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. 254 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Зміст у навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента» автор

О.А. Росінська

ЗМІСТ

ЧАСТИНА I

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ 9

Розділ I

ФОНЕТИКА. ГРАФІКА 9

- § 1. Класифікація звуків 11
- § 2. Чергування голосних звуків 13
 - Чергування [o],[e] з [i] 14
 - Чергування [o] з [e] 16
 - Чергування голосних у дієслівних коренях... 17
 - Чергування [o] та [e] з нулем звука 18
- § 3. Відпадання та поява голосних на початку слова 19
- § 4. Чергування [y] — [в] 19
- § 5. Чергування приголосних звуків 20
- § 6. Асиміляція приголосних 23
- § 7. Спрощення в групах приголосних 24
- § 8. Приставні приголосні 25
- § 9. Фонетична транскрипція 25
- § 10. Співвідношення між буквами та звуками 26
- § 11. Склад 28
- § 12. Наголос 31
- § 13. Орфоепія 32
 - Основні правила орфоепії 32

Розділ II

ЛЕКСИКОЛОГІЯ І ФРАЗЕОЛОГІЯ 34

- § 1. Однозначні і багатозначні слова 36
- § 2. Омоніми 39

- § 3. Синоніми
- § 4. Антоніми
- § 5. Пароніми
- § 6. Словниковий Лексика сучас
- § 7. Запозичені сл
- § 8. Стильовий р
- § 9. Активна і па
- § 10. Фразеологі
- § 11. Джерела у
- § 12. Лексикогр

Розділ III

БУДОВА СЛОВА I

- § 1. Види мор
- § 2. Способи
- § 3. Словотві
- § 4. Словотві
- § 5. Словотві

Розділ IV

МОРФОЛОГІЯ...

- § 1. Іменник
 - Власні і
 - Іменни
 - значен
 - Збірні
 - Одини
 - Назви
 - Рід і
 - Числ
 - Відм
 - і гр
 - Від

Алфавітний покажчик у навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента» автор О.А. Росінська

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК

- Антоніми — 42-43
Апостроф — 238-240
Архаізми — 54
Асиміляція — 23
Афіксоїди — 62
Безсполучникове складне реч. — 222-223, 281-282
Вигук — 72, 74, 164-165
Власні назви — 77
Вставні слова — 209—211
Голосні — 11—13, 237
Грамматика — 71
Грамматичний центр реч. — 176, 179, 211
Двокрапка — 272-273
Дієприкметник — 74, 139-142, 290-291
Дієприкметниковий зворот — 191, 200, 203, 278
Дієприслівник — 74, 143-144, 291
Дієприслівниковий зворот — 279, 280
Дієслово — 69-70, 72, 74, 126—139, 140, 143, 184, 290
Додаток — 128, 177, 186—189, 201-202
Займенник — 64, 72, 73, 120—126, 250, 289
Звертання — 208-209
Іменник — 15, 64, 65—67, 71, 75—101, 140—142, 149
156, 288
Інтерфікс — 62
Історизми — 55
Категорія стану — 151-152
Керування — 174
Корінь — 61
Лапки — 225, 276—277
Лексикологія — 34, 71
Модальні слова — 74
Морфема — 60

Колонтитули у навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента»

автор О.А. Росінська

пари однина-множина: *гордість — гордощі, радість — радощі, хитрість — хитрощі*.

Збірні іменники

Серед іменників загальних назв з конкретним значенням окреме місце посідають збірні іменники, що називають нерозчленовану сукупність предметів, що мислиться як єдине ціле.

Наприклад: *учнівство, студентство*.

Серед збірних іменників виділяють такі, що виражають поняття сукупності лексично, тобто без спеціальних суфіксів.

Наприклад: *люди, молодь, рвань, гниль, гілля, листя*.

Крім того, до збірних належать іменники, що виражають поняття сукупності за допомогою спеціальних суфіксів:

-ств, -цтво: *вояцтво, студентство, жіноцтво, людство*;

-еч: *малеча*;

-от: *гомота, кіннота*;

Передмова у навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента»

автор О.А. Росінська

ПЕРЕДМОВА

Цей довідник призначений, в першу чергу, для учнів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій і абітурієнтів, оскільки він дає змогу повторити та закріпити знання з української мови за весь шкільний курс. Посібник може бути використаний вчителями, оскільки містить велику кількість таблиць та схем, що допомагають урізноманітнити подачу матеріалу на уроках. Знадобиться він і широкому колу людей, що хочуть знати українську мову.

Довідник складається з трьох частин. Перша містить відомості з основних розділів курсу: фонетики, орфоепії, лексикології і фразеології, морфології, синтаксису і стилістики.

Друга частина включає всі основні правила орфографії та пунктуації, без знання яких неможливо підвищити грамотність.

Третя частина — додаток розбору та аналізу слів, словосполучень і речень. Представлені приклади лексичного, морфологічного, синтаксичного розбору.

Всі правила української граматики проілюстровані прикладами, взятими з творів українських письменників і поетів ХХ століття.

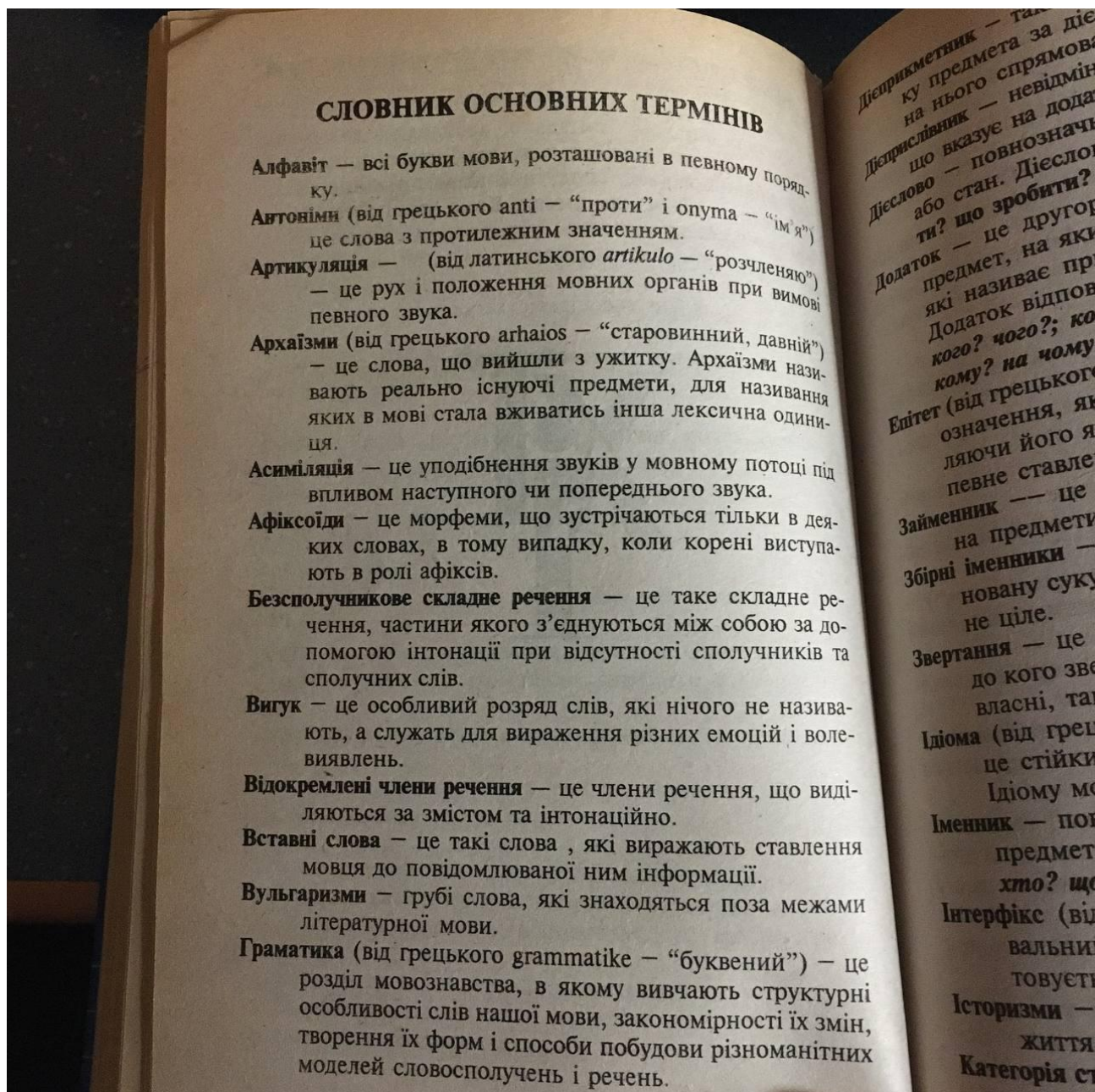
Органічно доповнюють довідник словник основних лінгвістичних термінів, а також короткий орфографічний словник та короткий тлумачний словник, що пояснює деякі незрозумілі прислівники і терміни, пов'язані зі сферою культури та мистецтва. В посібник також включені слова, що змінили свій правопис.

Навчальний посібник відповідає вимогам оновлених програм загальноосвітніх шкіл, відрізняється лаконічністю та доступністю подачі досить складного, але необхідного для засвоєння матеріалу.

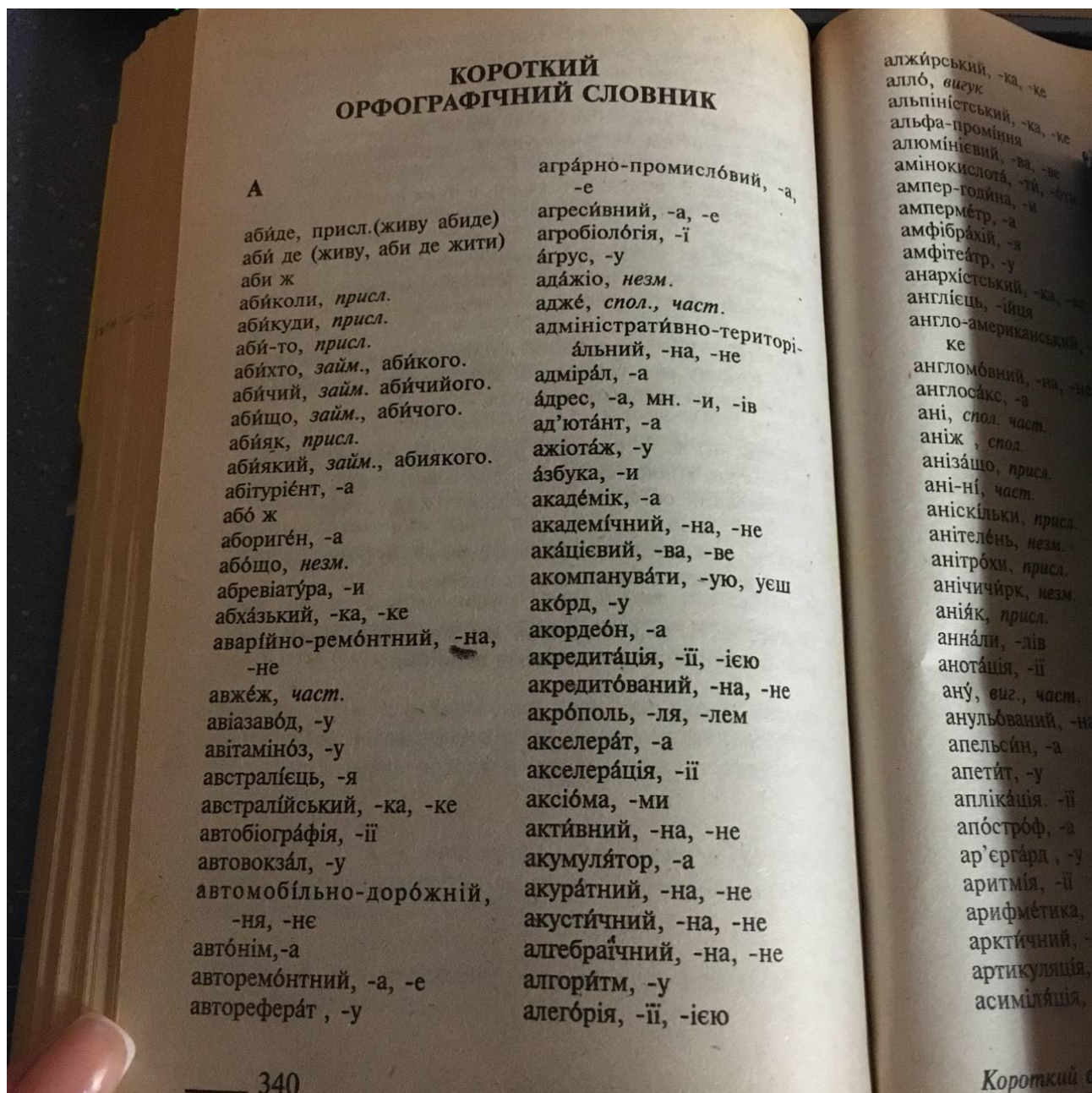
ДОДАТОК Д

«Словник основних лінгвістичних термінів» у навчальному довіднику

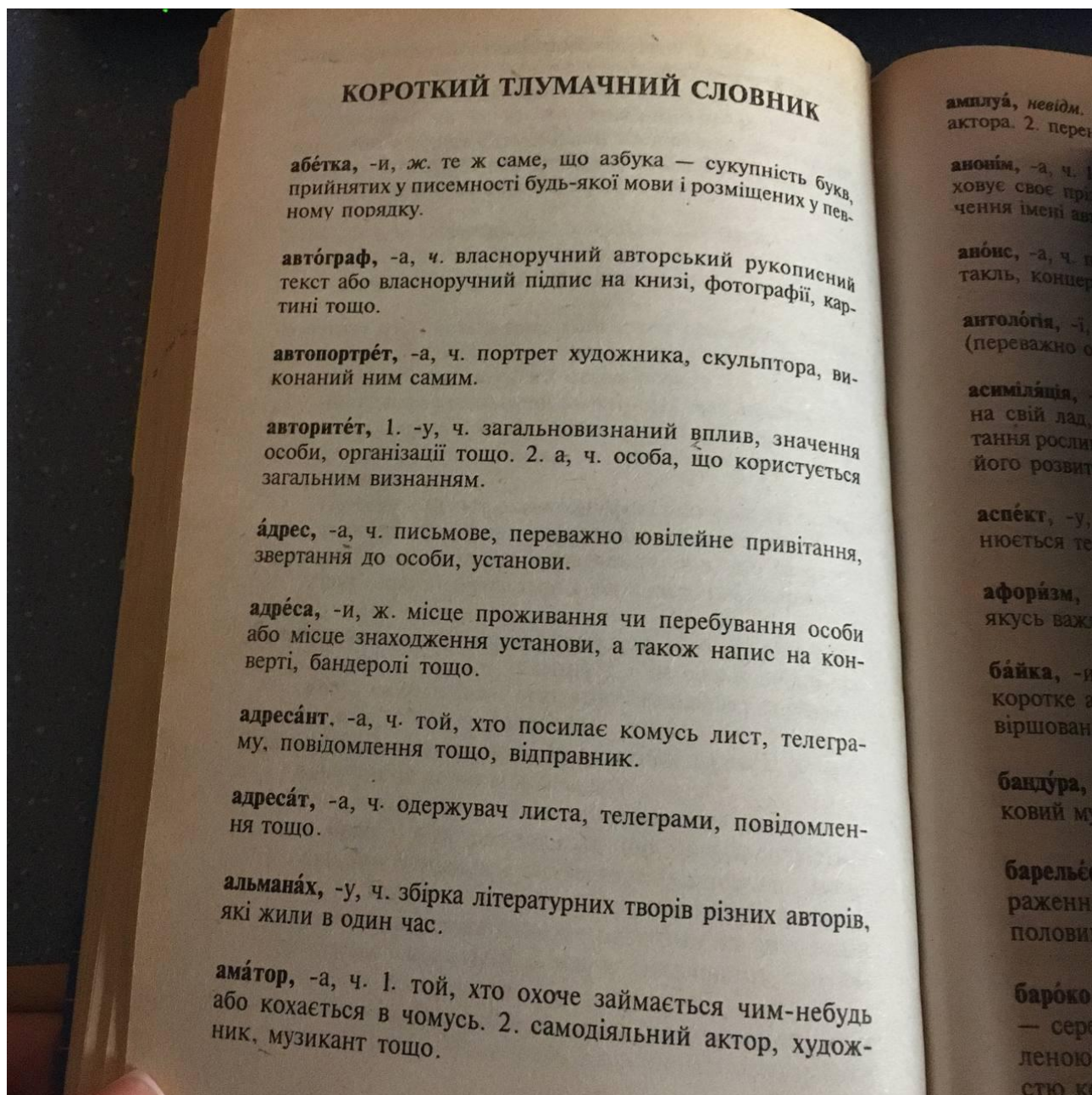
«Українська мова школяра і студента» автор О.А. Росінська

«Короткий орфографічний словник» у навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента» автор О.А. Росінська

«Короткий тлумачний словник» у навчальному довіднику «Українська мова
школяра і студента» автор О.А. Росінська

Система скорочень у навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента» автор О.А. Росінська

**СПИСОК ПРИЙНЯТИХ
У ДОВІДНИКУ СКОРОЧЕНЬ**

1. Назви частин мови та їх ознак

самостійні слова — *самост. сл.*
іменник — *ім.*
дієслово — *дієсл.*
прикметник — *прикм.*
числівник — *числ.*
займенник — *займ.*
прислівник — *присл.*
дієприслівник — *дієприсл.*
дієприкметник — *дієприкм.*
сполучник — *спол.*
прийменник — *прийм.*
частка — *част.*
наказовий спосіб — *нак. спос.*
дійсний спосіб — *дійсн. спос.*
умовний спосіб — *умовн. спос.*
доконаний вид — *док. вид*
недоконаний вид — *недок. вид.*
минулий час — *мин. час*
теперішній час — *теп. час*
майбутній час — *майб. час*

Назви родів

жіночий рід — *ж. р.*
чоловічий рід — *ч.р.*
середній рід — *сер. р.*
рід — *р.*

Таблиця у навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента» автор

О.А. Росінська

§ 1. ВИДИ МОРФЕМ

Розрізняють кореневі морфеми та афіксальні.

Кореневі морфеми виражають основне лексичне значення слова, *афіксальні* — додають відтінки.

Серед морфем виділяють наступні:

Таблиця 17

Назва морфеми	Приклади
<i>Корінь</i> — це коренева неподільна морфема, яка є спільною для всіх спільнокоренових слів і містить основне лексичне значення слова.	Книга — книгарня — книголюб — книжковий (корінь <i>книг-книж</i>). Стіл — стільниця — столяр — столярство — настільний (корінь <i>стіл-стол</i>)
Афіксальні морфеми	Приклади
<i>Суфікс</i> (від латинського <i>suffixum</i> — “підставлений”) — це морфема, що стоїть після кореня і утворює нові слова або нові форми того самого слова.	Ліс — лісник — суфікс утворює нове слово. Зелений — зеленіший — суфікс утворює форму того самого слова.
<i>Префікс</i> (від латинського <i>prae-fixum</i> — “прикріплений спереду”) — це морфема,	Хотіти — розхотіти — префікс утворює нове слово.

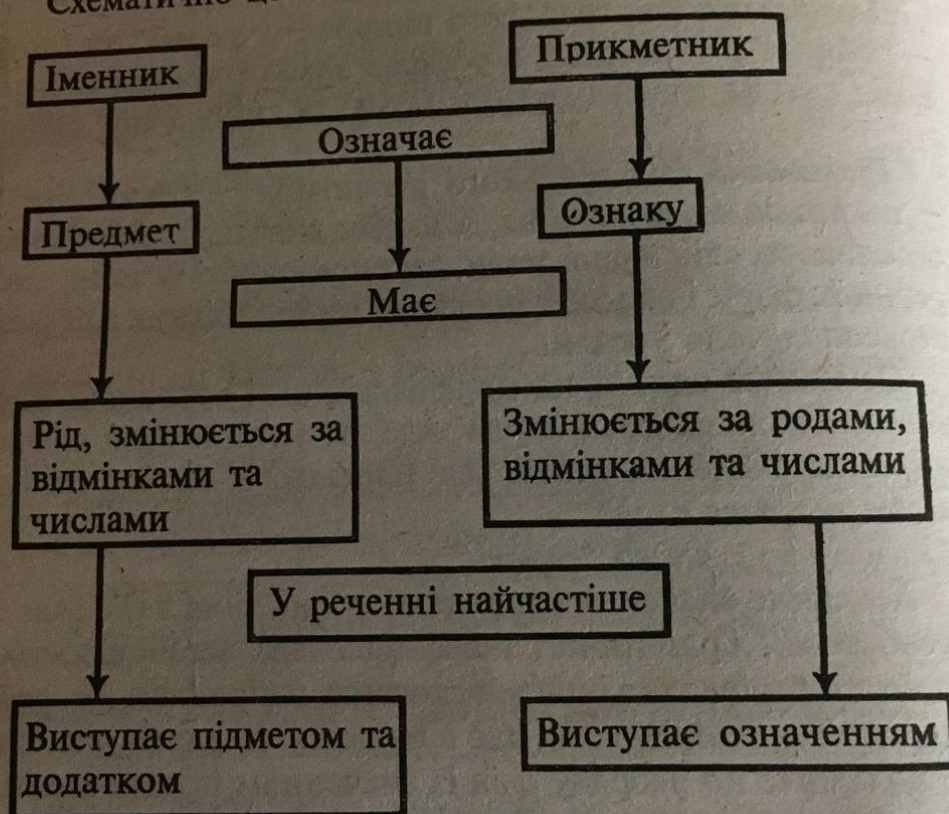
ДОДАТОК И

Схема у навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента» автор

О.А. Росінська

чення предмета, прикметник — ознака), однаковими граматичними ознаками та спільними формами словозміни, а також однаковими синтаксичними функціями.

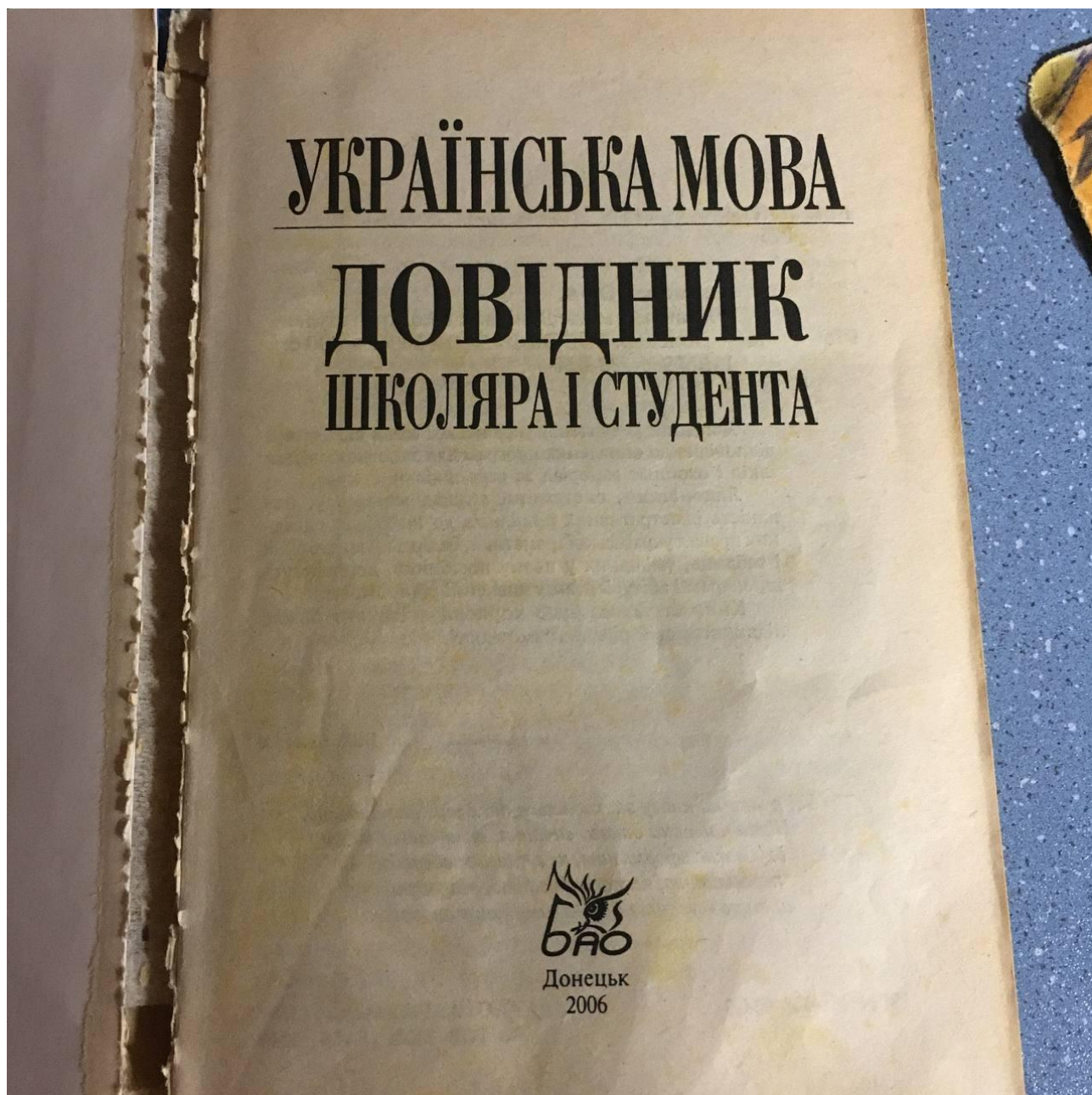
Схематично це можна зобразити так:

Частини мови поділяються на повнозначні та неповнозначні. *Повнозначні* частини мови мають і лексичне, і граматичне значення. Вони називають предмети, дії, оз-

ДОДАТОК І

Титульна сторінка у навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента» автор О.А. Росінська

ДОДАТОК І

Зворот титулу у навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента»

автор О.А. Росінська

ББК 81.411.4
P75

Росінська О. А.
Українська мова: Довідник школяра і студен-
та. — Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. — 400 с.
ISBN 966-338-034-9

Довідник із сучасної української мови складений відповідно до оновлених програм для загальноосвітніх шкіл і охоплює матеріал за весь шкільний курс.

Лаконічний, системний виклад матеріалу, наявність ілюстративних прикладів до найбільш складних правил української граматики, велика кількість схем і таблиць, уміщених у цьому посібнику, допоможуть школярам і абітурієнтам у вивченні рідної мови.

Книжка також буде корисна всім, хто бажає підвищити свій рівень грамотності.

ББК 81.411.4

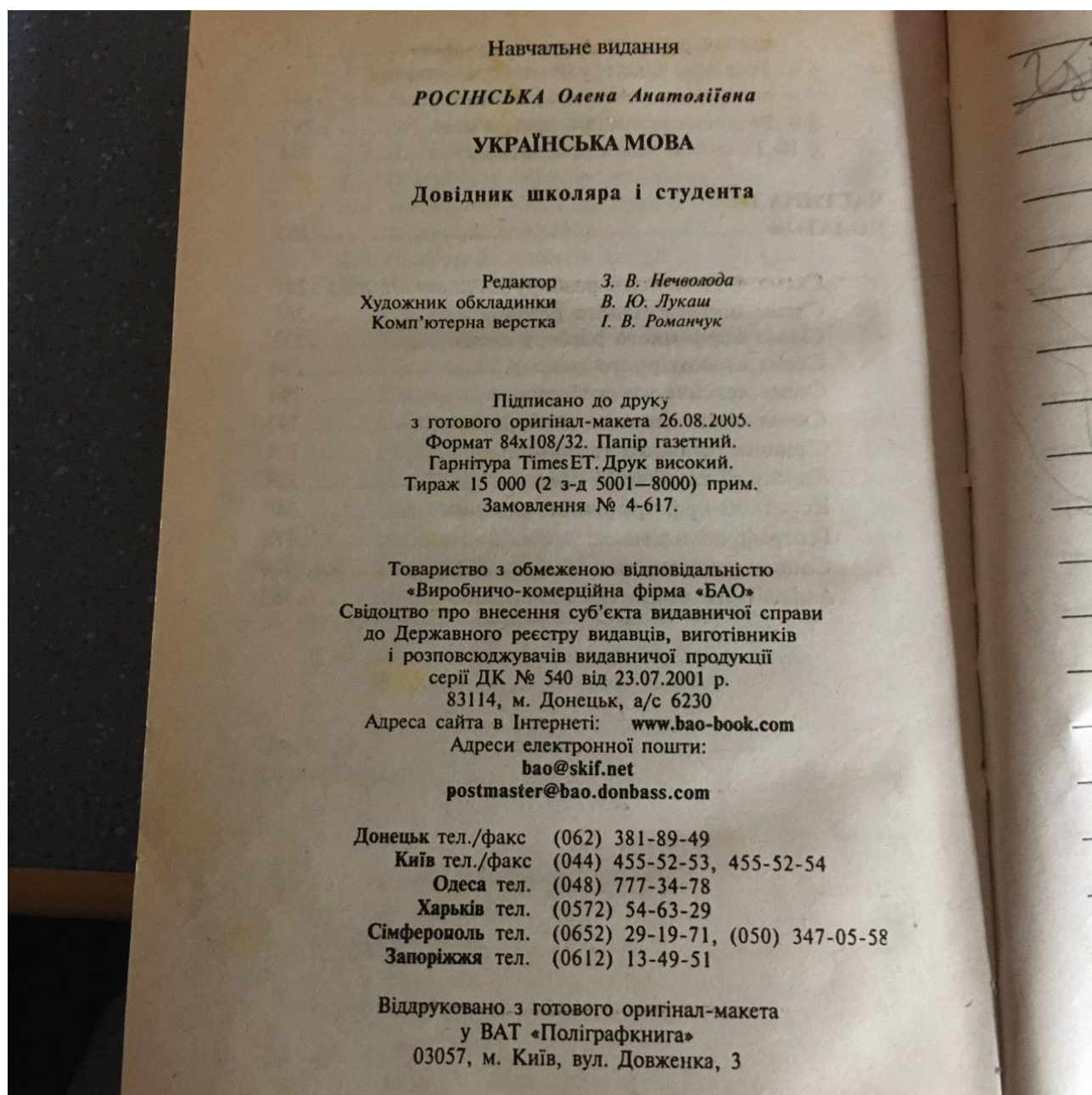
*Усі права на книгу знаходяться під охороною видавців.
Ніяка частина даного видання, включаючи назву
і художнє оформлення, не підлягає переробці,
перевиданню, ксерокопюванню, репродукції
чи тиражуванню будь-яким іншим способом.*

ISBN 966-338-034-9

© О. А. Росінська
© ТОВ ВКФ «БАО», 2006

ДОДАТОК Й

Остання сторінка у навчальному довіднику «Українська мова школяра і студента» автор О.А. Росінська

Програма з географії у навчальному довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта», автори А.П. Голіков та Л.І. Зеленська

ПРОГРАМА З ГЕОГРАФІЇ

На іспиті з географії вступник до вищого навчального закладу повинен:

а) вільно орієнтуватися за фізичними, економічними і політико-адміністративними картами;

б) уміти дати чітку і послідовну характеристику елементів природного середовища (рельєфу, клімату, вод, ґрунтів, рослинності, тваринного світу) і показати основні взаємозв'язки між окремими елементами природного середовища;

в) уміти дати господарську оцінку природним умовам, показати зв'язки між природним середовищем та господарською діяльністю людини;

г) знати основні принципи розміщення виробництва і розповсюдженості про їх застосування на практиці;

д) володіти необхідними навичками в роботі над планом, із картою, глобусом, цифрами, статистичним і графічним матеріалом, з деякими приладами, які використовуються у спостереженнях за погодою, в роботі на місцевості та ін.

І. Загальний географічний огляд земної кулі

План місцевості. Поняття про план місцевості. Горизонт. Сторони горизонту. Способи орієнтування на місцевості. Азимут. Вміння користуватися компасом. Масштаб та його види. Абсолютна і відносна висоти точок місцевості. Використання планів у практичній діяльності людини.

Географічна карта. Поняття про географічну карту. Основні відмінності географічної карти від плану місцевості. Типи карт. Вимірювання відстаней по карті за допомогою масштабу. Вміння по карті вимірювати довжину річки, визначати висоту гір, глибину океанів і морів. Особливості картографічного зображення. Неминучість спотворення на картах внаслідок кривизни Землі; елементарні поняття про характер цих спотворень (відстаней, напрямків і площ). Градусна сітка на карті та її елементи. Географічна широта і довгота. Значення карти в житті

зміни дат. Річ-
лярні кола.

Літосфера
тосфера». Тип
верхню Землі
Внутрішні си
та райони їх
Утворення ма
ни, низовини
складчасто-б
Світового оке
подарській д

Атмосфер
ва атмосфер
атмосфери.
фічної шир
мосфери і й
мусони, па
мосфері. А
на поверхні
да. Характ
за погоду
дарства.

Клімат.
близькості
Значення

Гідросф
води. Світ
Географіч
клімату,
нів. Темп
на карті.
нованіст
тання пі
річок. Б
тання р

ДОДАТОК Л

Зміст у навчальному довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта»,

автори А.П. Голіков та Л.І. Зеленська

ЗМІСТ	
	Стор.
ПРОГРАМА З ГЕОГРАФІЇ.....	8
ЧАСТИНА І. ЗАГАЛЬНИЙ ГЕОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ЗЕМНОЇ КУЛІ	
РОЗДІЛ 1. КАРТОГРАФІЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ ЗЕМЛІ.....	
План місцевості.....	16
Географічна карта.....	19
Глобус.....	21
РОЗДІЛ 2. ЗЕМЛЯ У КОСМІЧНОМУ ПРОСТОРІ.....	
Всесвіт та його будова.....	22
Сонячна система.....	24
Форма і рух Землі.....	25
Внутрішня будова Землі.....	27
Місяць — супутник Землі.....	28
РОЗДІЛ 3. ОБОЛОНКИ ЗЕМЛІ.....	
Літосфера.....	29
Атмосфера.....	33
Гідросфера.....	39
Біосфера.....	45
Географічна оболонка.....	46
РОЗДІЛ 4. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД МАТЕРИКІВ І ЧАСТИН СВІТУ.....	
Євразія.....	49
	49

Колонтитули у навчальному довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта», автори А.П. Голіков та Л.І. Зеленська

ЗАГАЛЬНИЙ ГЕОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ЗЕМНОЇ КУЛІ

29

стіжно бомбардується метеоритами, а його поверхня вкрита регалітом — пухким уламковим матеріалом (товщина його шару становить майже 6 м) та *кратерами* — слідами ударів твердої породи. Щороку на Місяці фіксується до 3 000 місяцетрусів, що є наслідком ударів метеоритів. Найбільші з утворених кратерів називаються *цирками*. При надто сильних ударах місячна кора руйнувалася, лава, розтікаючись по поверхні та затвердівши утворила «моря» — темні рівнини.

Через відсутність атмосфери перепад температур на Місяці протягом доби, яка триває 29,5 земної доби, сягає 280°C , від $+120^{\circ}\text{C}$ вдень, до -160°C вночі. З цієї ж причини на Місяці панує повна тиша, бо звук є коливанням повітря. Небо на Місяці завжди чорне. Періоди обертання Місяця навколо своєї осі та навколо Землі збігаються, тому він завжди повернутий до нас одним боком.

Першою людиною, яка ступила на поверхню Місяця, став Нейл Армстронг, командир американського корабля «Аполлон-11», що здійснив посадку у районі моря Спокою 21 липня 1969 року. Через відсутність опадів та вітру сліди 12 американських астронавтів, які відвідали Місяць у 1969–1972 рр., збереглися на його поверхні мільйони років.

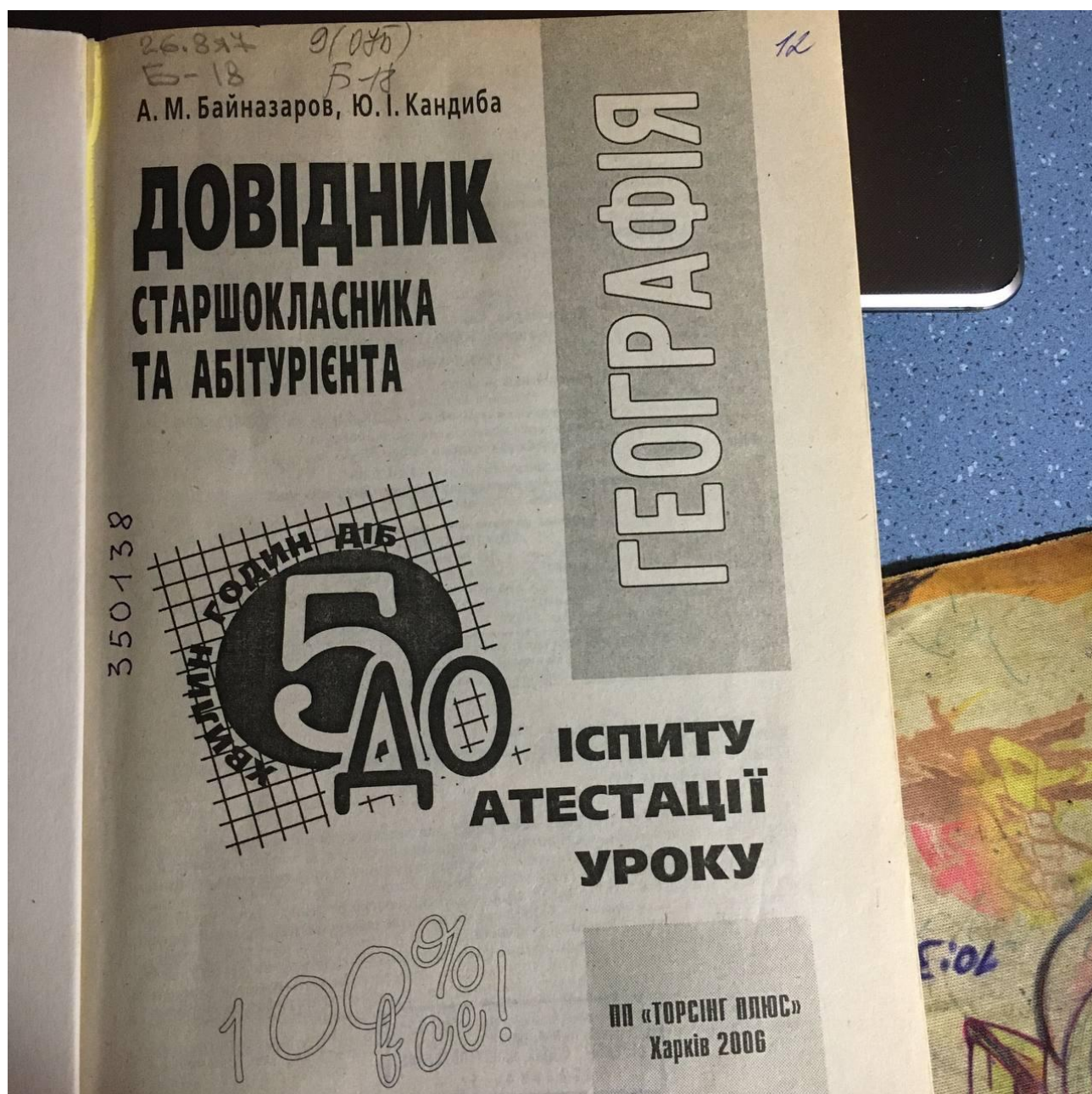
Список використаних джерел у навчальному довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта», автори А.П. Голюков та Л.І. Зеленська

ЛІТЕРАТУРА

1. Аллісон А., Палмер Д. Геология: Наука о вечно меняющейся Земле. — М.: Мир, 1984.
2. Байназаров А. М., Байназарова О. О. Навчальний посібник з топографії. 6 клас. — К.: ДНВП «Картографія», 2004.
3. Берлянт А. М. Карта — второй язык географии. — М.: Просвещение, 1985.
4. Бертосян С. Г. Рекорды природы и человеческой деятельности. — Минск: Еурапейская книга, Асар, 1994.
5. Боков В. А., Черванев И. Г. Введение в физическую географию и рациональное природопользование. — Харьков, 1989.
6. Булгакова В. В., Себало О. В. Загальна географія. 6 клас. На допомогу вчителів географії. — К.: НВП «Картографія», 2000.
7. Географічна енциклопедія України: у 3 т. — К., 1989–1994.
8. Географія. Навчальний посібник для старшокласників та абітурієнтів/ За ред. П. О. Масляка, Я. Б. Олійника, А. В. Степаненка, П. Г. Тищенко. — К., 1998.
9. Географія: Загал. географія: Підруч. для 6 кл. середньої шк. / О. Я. Скуратович, Р. Р. Коваленко, Л. І. Круглик. — К.: «Зодіак-ЕКО», 1998.
10. Герасимова Т. П., Крылова О. В. Методическое пособие по физической географии: 6 класс. — М.: Просвещение, 1991.
11. Герасимов Т. П., Крилова О. В. Методическое пособие по физической географии: 6 класс. — М.: Просвещение, 1991.

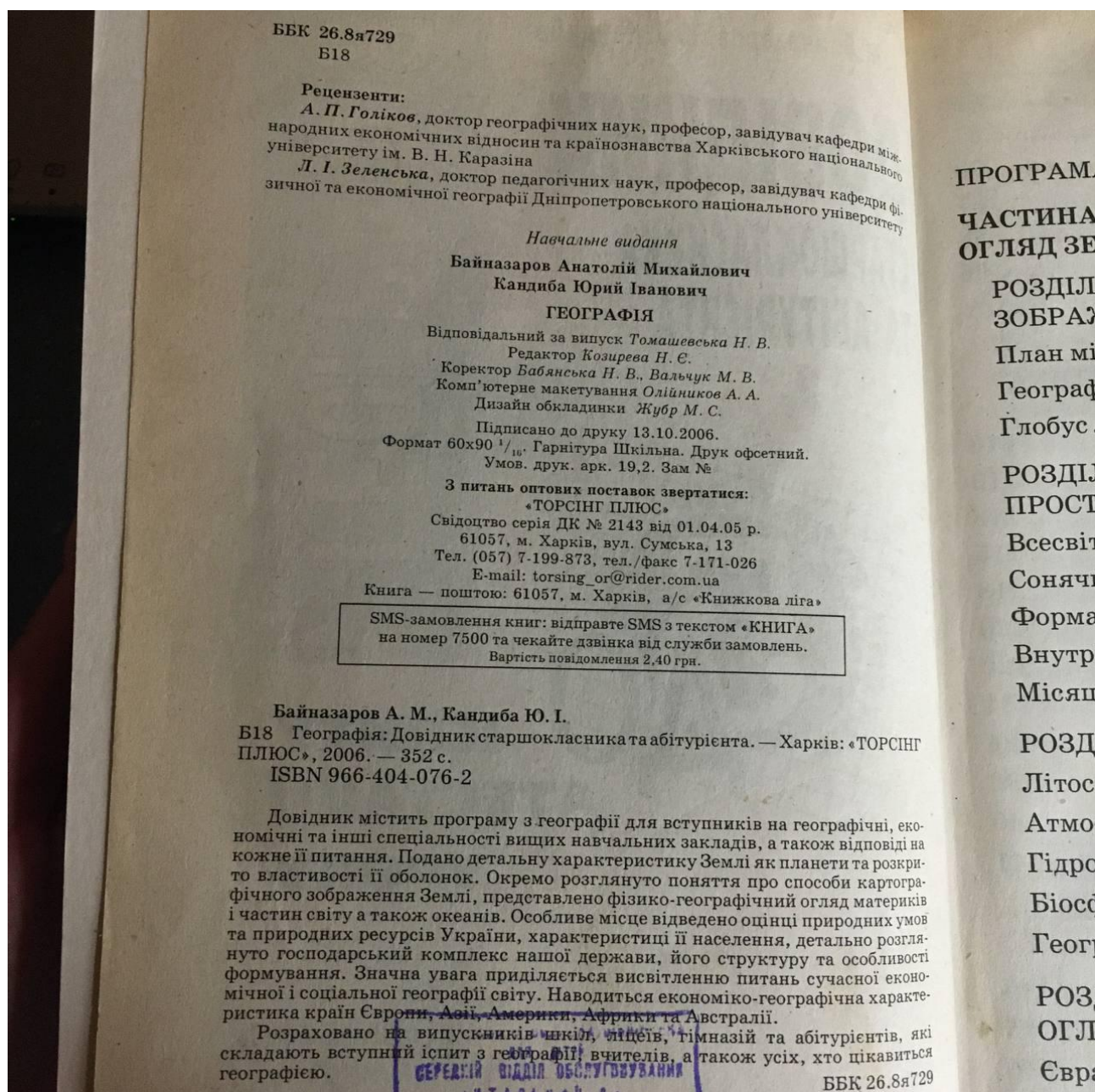
ДОДАТОК О

Титульний аркуш у навчальному довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта», автори А.П. Голиков та Л.І. Зеленська

ДОДАТОК П

Зворот титульного аркуша у навчальному довіднику «Географія старшокласника та абітурієнта», автори А.П. Голюков та Л.І. Зеленська

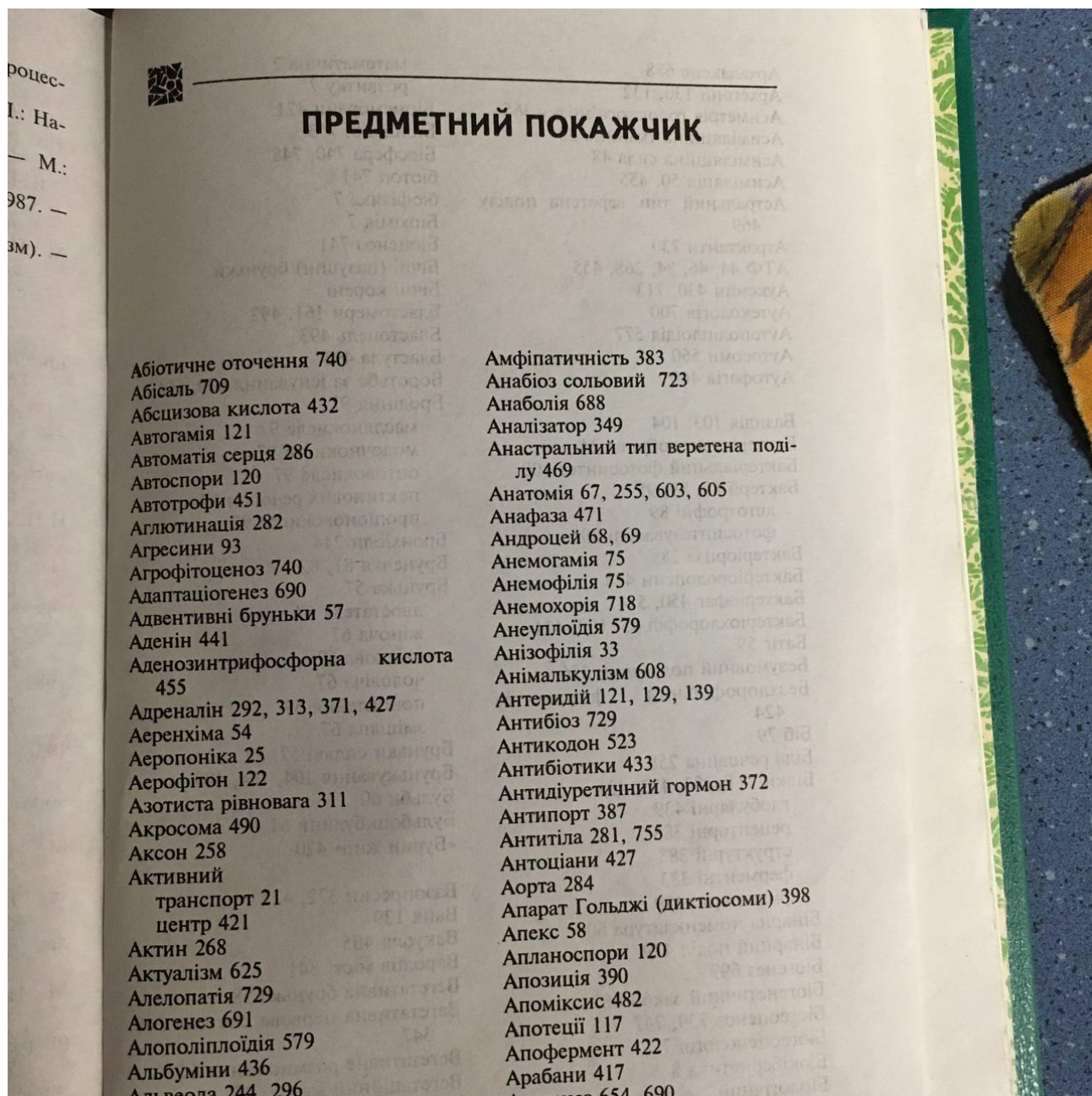

Зміст у «Довіднику з біології» автори Т. Л. Богданова, О. В. Брайон, О.В. Данилова, О. В. Денисьєвський, З.Ф. Ключко, Г. К. Кравець, С. С. Малюта, В.А. Труханов, В. О. Цибенко

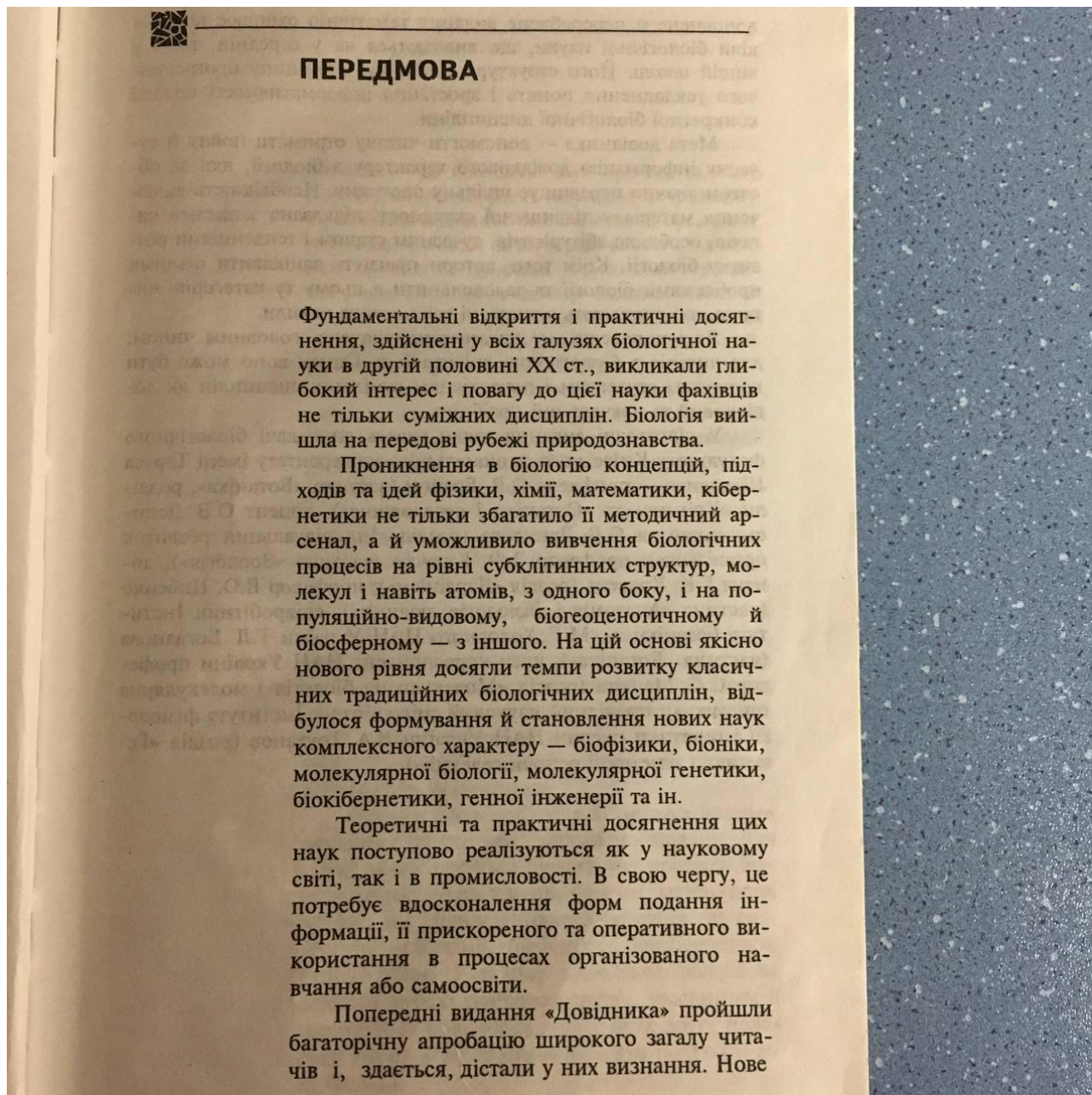
З М І С Т	
ПЕРЕДМОВА	3
ВСТУП	5
ЧАСТИНА І. БОТАНІКА	
Розділ 1. БУДОВА ТА ЖИТТЯ РОСЛИН	9
Вегетативні органи рослин	12
§ 1. Корінь і кореневі системи	12
Типи кореневих систем та їх розвиток (13). Ріст і будова кореня (15). Поглинання коренями води та мінеральних речовин (18). Транспорт води та мінеральних солей по кореневій системі (21). Мінеральні солі, необхідні рослинам (23). Вирощування рослин на штучних поживних сумішах (25). Ґрунт як середовище для рослин (26)	
§ 2. Листок	28
Прості та складні листки (31). Жилкування листків (31). Видозміни листків (33). Листкорозміщення (33). Закладання та розвиток листків (35). Клітинна будова листка (37). Фотосинтез — основна функція листка (44). Випаровування води листками (53). Будова листків різних екологічних груп рослин (54). Старіння листків і листопад (55)	
§ 3. Пагін і система пагонів	57
Різноманітність пагонів (58). Загальні риси анатомічної будови осі пагона (61). Внутрішня будова стебла деревної рослини (62). Пересування мінеральних та органічних речовин по стеблу (64). Відкладання органічних речовин (65). Способи вегетативного розмноження рослин (65)	
§ 4. Квітка	67
Будова квітки (67). Формула та діаграма квітки (72). Однодомні та дводомні рослини (73). Суцвіття та їх біологічне значення (74). Запи-	

ДОДАТОК С

Предметний покажчик у «Довіднику з біології» автори Т. Л. Богданова, О. В. Брайон, О. В. Данилова, О. В. Денисьєвський, З. Ф. Ключко, Г. К. Кравець, С. С. Малюта, В. А. Труханов, В. О. Цибенко

Передмова у «Довіднику з біології» автори Т. Л. Богданова, О. В. Брайон, О.В. Данилова, О. В. Денисьєвський, З.Ф. Ключко, Г. К. Кравець, С. С. Малюта, В.А. Труханов, В. О. Цибенко

ДОДАТОК У

Список використаної літератури у «Довіднику з біології» автори Т. Л.

Богданова, О. В. Брайон, О.В. Данилова, О. В. Денисьєвський, З.Ф. Ключко, Г.

К. Кравець, С. С. Малюта, В.А. Труханов, В. О. Цибенко

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Література до частини «Ботаніка»

- Біологічний словник. — К.: Голов. ред. УРЕ, 1974.
Біологія: Навчал. посібник / Під ред. В.О. Мо-
тузного. — К.: Вища шк., 1995.
Биологический энциклопедический словарь. —
М.: Сов. энциклопедия, 1986.
Брайон О.В., Чикаленко В.Г. Анатомія рослин. —
К.: Вища шк., 1992.
Васильев А.Е., Воронин Н.С., Еленевский А.Т.,
Серебрякова Т.И. Ботаника. Анатомия и морфоло-
гия растений. — М.: Просвещение, 1988.
Грин Н., Стоут У., Тейлор Л. Биология: В 3 т. —
М.: Мир, 1990.
Жизнь растений: В 6 т. — М.: Просвещение,
1974—1982.
Мусієнко М.М. Фізіологія рослин. — К.: Вища
шк., 1995.
Полевой В.В. Физиология растений. — М.:
Высш. шк., 1989.
Рейн П., Эверт Р., Айкхорн С. Современная
ботаника: В 2 т. — М.: Мир, 1990.
Сытник К.М., Мусатенко Л.И., Богданова Т.Л.
Физиология листа. — Киев: Наук. думка, 1978.
Український радянський енциклопедичний сло-
вник: В 3 т. — К.: Голов. ред. УРЕ, 1986—1987.

Література до частини «Зоологія»

- Бондаренко Н.В. Биологический метод борьбы с
вредителями и болезнями растений. — М.: Знание,
1981. — 64 с.
Догель В.А. Зоология беспозвоночных / Под ред.
Ю.И. Полянского. — М.: Высш. шк., 1981. — 606 с.
Наумов Н.П., Карташев Н.Н. Зоология позво-
ночных. — М.: Высш. шк., 1979.
Одум Ю. Экология: В 2 т. — М.: Мир, 1986.
Проссер Л., Браун Ф. Сравнительная физиоло-
гия животных. — М.: Мир, 1977—1978.
Справочник по биологии / Под ред. К.М. Сыт-
ника. — Киев: Наук. думка, 1985. — 512 с.

Біологія: На-
шк., 1995.
Біологія / П
503 с.
Вилли К., Де
Маркосян А.
Общий курс
А.Д. Ноздрачева
Сапин М.Р.,
1989. — 544 с.
Сауляк-Сави
324 с.
Физиология
1985. — 560 с.
Чайченко Г.
1993. — 214 с.

Біологічний с
Биологическ
дия, 1989. — 863
Вент Ф. В м
Вернадский
Вилли К., Де
Второв П.П.
ние, 1976. — 128
Гершензон С.
мка, 1979. — 508
Гродзинский
логии растений. —
Гуляев Г.В. П
1977. — 360 с.
Дарвин Ч. Пр
Зенгбуш П. М
Мир, 1982.
Каминская Э.
Камшилов М.
254 с.
Лобашев М.Е
1969. — 751 с.

ДОДАТОК Ф

Таблиця у «Довіднику з біології» автори Т. Л. Богданова, О. В. Брайон, О.В. Данилова, О. В. Денисьєвський, З.Ф. Ключко, Г. К. Кравець, С. С. Малюта, В.А. Труханов, В. О. Цибенко

Таблиця 8. Характерні ознаки класів однодольних та дводольних рослин.

Характерна ознака	Однодольні	Дводольні
Коренева система	Мичкувата, головний корінь рано відмирає. Чохлик і ризодерма мають різне походження	Стрижнева, добре розвинений головний корінь, але у багатьох трав'яних форм коренева система мичкувата. Чохлик і ризодерма мають в онтогенезі загальне походження (за винятком порядку німфейних)
Стебло	Трав'янисте, не здатне до вторинного потовщення, галузиться рідко. Провідні пучки розкидані по всьому стеблу, закриті (не мають камбію). У флоємі немає паренхіми. Звичайно немає чітко диференційованої кори і серцевини	Трав'янисте, дерев'янисте, здатне до вторинного потовщення, галузиться. Провідні пучки розміщені одним великим масивом у центрі стебла або мають вигляд кільця, часто відкриті. Є камбій. У флоємі звичайно є паренхіма. Кора і серцевина, як правило, добре диференційовані
Листки	Прості, цільнокраї, жилкування паралельне або дугове. Характерний довготривалий ріст у нижній частині листка, тому листки більшості однодольних довгі (пальми, злаки). Розміщення листків дворядне. Листки звичайно не розчленовані на черешок і пластинку, часто є піхва	Різної форми, краї розсічені або зубчасті, жилкування сітчасте, перисте, пальчасте. Розміщення листків чергове, супротивне. Черешок ясно виражений, рідко має піхву основу
Прилистки	Звичайно непарні, розміщені на вентральному боці пагона, рідше парні, розміщені латерально	Звичайно парні, розміщені латерально (за винятком примітивних груп — кірказонові, німфейні, види жовтцю)
Квітка	Тричленна, іноді чотири- або двочленна, інколи п'ятичленна	Чотири-, п'ятичленна і лише у деяких рослин примітивних груп (у кірказонових) тричленна
Нектарники	Розміщені на перегородках зав'язі (септальні)	Різних типів, часто являють собою видозмінені тичинки. Рідко бувають септальними
Запилення	Більшість рослин вітрозапилювані	Більшість рослин запилюються комахами

Характерна ознака	
Форма	Зв ри (п

П р и м і т к
до того чи інш
лад, інколи за
долі або зрост
долю. Окремі
листіків і мич
дводольних с

лин, корен
рослин под
Покри
(близько 2

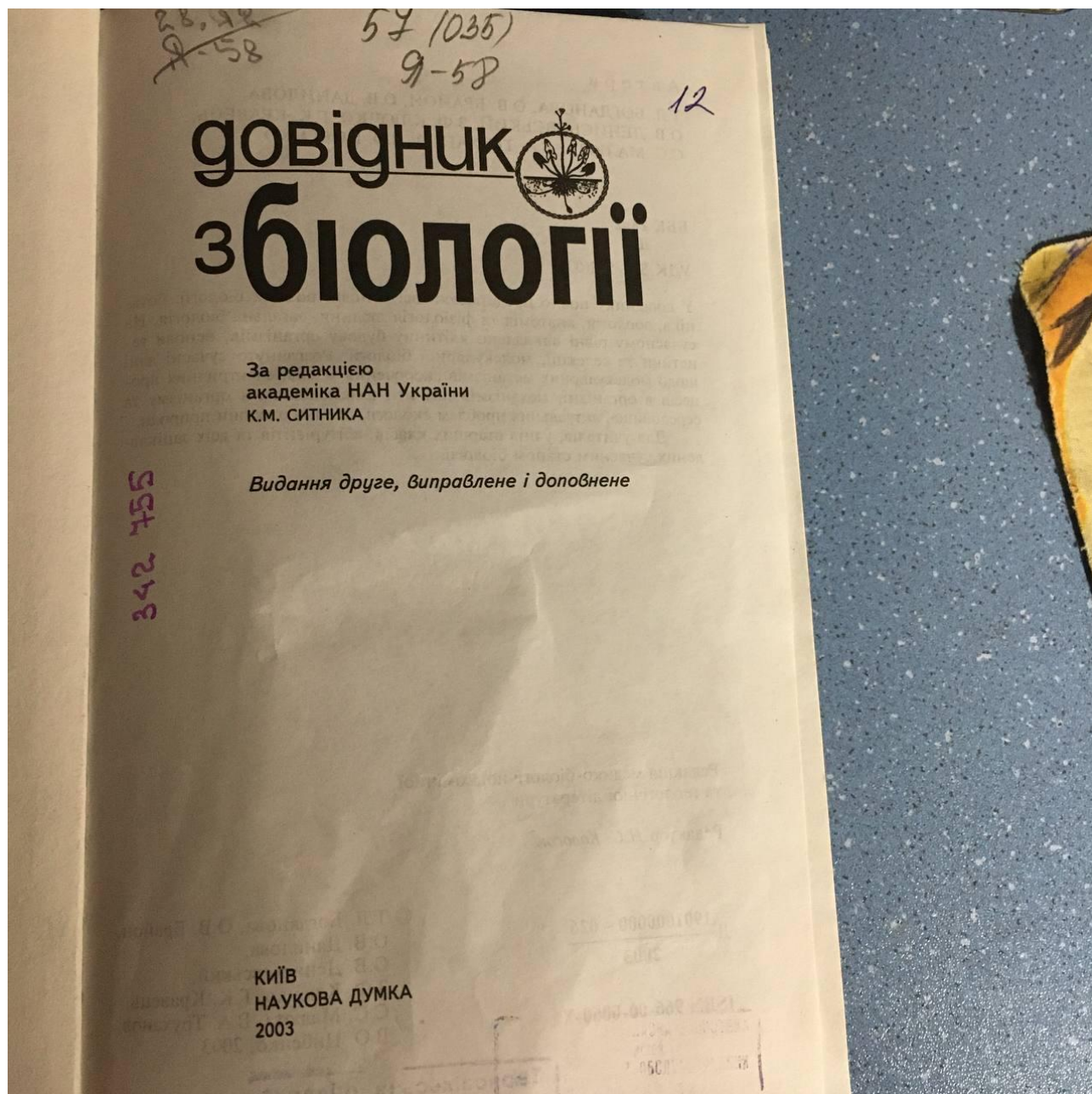
Таблиця 9. В
з класу одне

Родина
Розові (близько 3 тис. видів)

ДОВІДНИК **СТАРШОКЛАСНИКА**
ТА АБІТУРІЄНТА

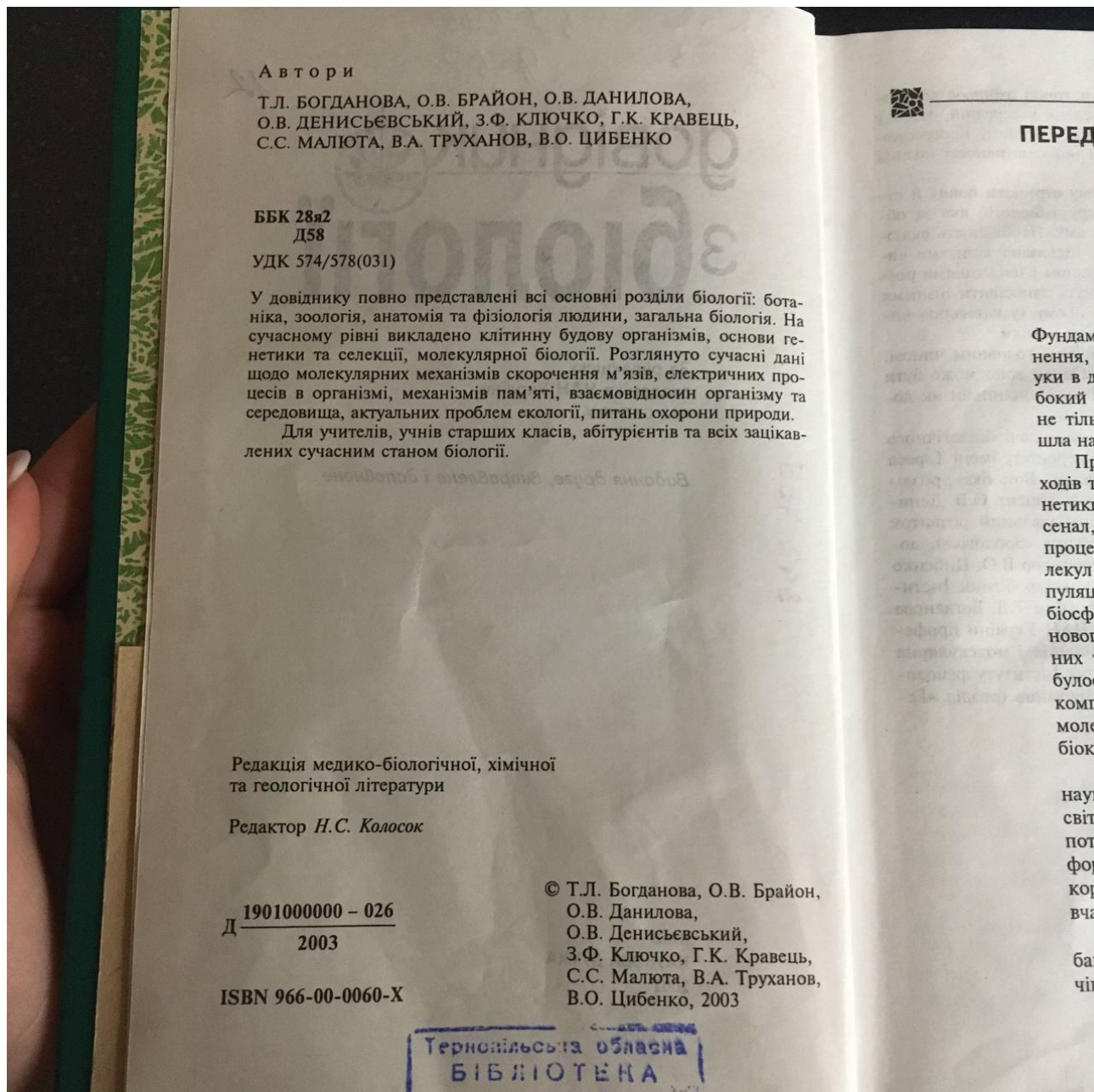
ДОДАТОК Х

Титульна сторінка у «Довіднику з біології» автори Т. Л. Богданова, О. В. Брайон, О.В. Данилова, О. В. Денисьєвський, З.Ф. Ключко, Г. К. Кравець, С. С. Малюта, В.А. Труханов, В. О. Цибенко

ДОДАТОК Ц

Зворот титульної сторінки у «Довіднику з біології» автори Т. Л. Богданова, О. В. Брайон, О.В. Данилова, О. В. Денисьєвський, З.Ф. Ключко, Г. К. Кравець, С. С. Малюта, В.А. Труханов, В. О. Цибенко

ДОДАТОК Ч

Остання сторінка у «Довіднику з біології» автори Т. Л. Богданова, О. В. Брайон, О.В. Данилова, О. В. Денисьєвський, З.Ф. Ключко, Г. К. Кравець, С. С. Малюта, В.А. Труханов, В. О. Цибенко

